

“Dit is niet alleen de waarheid.”

**Een argumentatieve en
retorische analyse van
*De memoires van Leo
Tindemans.***

Scriptie aangeboden tot het
verkrijgen van het diploma
Licentiaat Vertaler
Door: Tine Van Rompaey
Academiejaar 2003-2004
Promotor: Dr. Hilde van Belle

Dankwoord

Een scriptie is nooit het werk van één persoon. Ik zou dan ook graag op deze bladzijde enkele mensen willen bedanken die tot deze scriptie bijgedragen hebben. Vooreerst gaat mijn dank uit naar mijn promotor dr. Hilde van Belle die me met raad en daad heeft bijgestaan. Ook wil ik mijn vriend, Lieven Mettepenningen, bedanken voor het vele naleeswerk en het eindeloze vertrouwen in mij. Tijdens mijn Erasmusperiode in Amsterdam heb ik interessante gesprekken gehad over mijn scriptie met dr. Peter Houtlosser, docent argumentatietheorie aan de Universiteit van Amsterdam. Ik zou hem daarvoor dan ook willen bedanken. Leo Tindemans dank ik voor het verlenen van zijn toestemming voor een interview. En tenslotte, maar zeker niet in het minst, zou ik mijn ouders willen bedanken, want zonder hen zou ik deze scriptie nooit gemaakt kunnen hebben. Bedankt lieve ouders dat jullie me de kans hebben gegeven om te kunnen studeren en in me zijn blijven geloven, ook als het eens wat minder ging.

Tine.

Woord vooraf

De keuze van dit onderwerp kwam eigenlijk uit een heel onverwachte hoek. Het was Hilde van Belle die tijdens een college ‘Argumenteren’ voorstelde om eens de memoires van een politicus op argumentatie te onderzoeken. Dat zou wellicht tot verrassende resultaten kunnen leiden. En ze maakte me nieuwsgierig... Zo kwam ik erbij om de memoires van Leo Tindemans argumentatief en retorisch te analyseren. Het was een sprong in het onbekende, want ik was de eerste die een studie maakte over argumenteren. In het begin was het dan ook nog even zoeken om mijn weg te vinden, maar al gauw werd ik gepassioneerd door het vak. Na mijn Erasmusperiode, die ik in Amsterdam mocht doorbrengen, en waar ik aan de Universiteit van Amsterdam een college ‘Dialectica en retorica’ volgde, kwam ik naar huis met een berg aan kennis. Ik vond het een zeer interessant onderwerp en zou laatstejaars vertaler zeker aanraden om een scriptie te maken over argumentatie. Het is de moeite waard!

Inhoudstafel

Samenvatting	9
---------------------	----------

Inleiding	14
------------------	-----------

1.Aankondiging van het boek	14
2.Doelstelling van mijn scriptie	14
3.De concrete opbouw	15

Hoofdstuk 1: Korte inhoud van het boek	16
---	-----------

1.1	PROLOOG	16
1.2	Deel I: DE VOORBEREIDING 1922-1971	16
1.2.1	Hoofdstuk 1: 17 juni 1968	16
1.2.2	Hoofdstuk 2: De formateur telefoneert	17
1.2.3	Hoofdstuk 3: Het verleden als basis	17
1.2.4	Hoofdstuk 4: Via landbouw naar politiek	17
1.2.5	Hoofdstuk 5: Mijn ontdekking van Amerika	18
1.2.6	Hoofdstuk 6: De aftocht van Spaak	18
1.2.7	Hoofdstuk 7: Communautaire betrekkingen	19
1.2.8	Hoofdstuk 8: Bezoek aan Taiwan	19
1.3	Deel II: DE BEVESTIGING 1971-1974	20
1.3.1	Hoofdstuk 9: Landbouw en middenstand	20
1.3.2	Hoofdstuk 10: Opnieuw communautaire strijd	20
1.3.3	Hoofdstuk 11: Vogelvangst met zware gevolgen	21
1.3.4	Hoofdstuk 12: Het einde van Gaston Eyskens	21
1.3.5	Hoofdstuk 13: Leburton, een politiek dieptepunt	22
1.3.6	Hoofdstuk 14: RTT en Ibramco	23
1.4	Deel III: DE TOETSING 1974-1978	24
1.4.1	Hoofdstuk 15: Verkiezingen en populariteit	24
1.4.2	Hoofdstuk 16: Formateur en Steenokkerzeel	24
1.4.3	Hoofdstuk 17: Boudewijn en Leopold	25
1.4.4	Hoofdstuk 18: Mobutu en Mao	25
1.4.5	Hoofdstuk 19: Aankoop van vliegtuigen	26
1.4.6	Hoofdstuk 20: Helsinki, een hoogtepunt	26
1.4.7	Hoofdstuk 21: De keuze van ministers	26
1.4.8	Hoofdstuk 22: Failliete krant en onwettige loketten	27
1.4.9	Hoofdstuk 23: Rapport over Europese Unie	27
1.4.10	Hoofdstuk 24: Anticrisiswet en RW-implosie	28
1.4.11	Hoofdstuk 25: Mijn tweede regering	28
1.4.12	Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi	29
1.4.13	Hoofdstuk 27: Ontslag om begroting	30
1.4.14	Hoofdstuk 28: Het einde van het Egmontpact	31

1.5	Deel IV: DE BELEVING 1978-1989	32
1.5.1	Hoofdstuk 29: Vijf regeringen in twee jaar	32
1.5.2	Hoofdstuk 30: Ontgoocheling en ommekeer	33
1.5.3	Hoofdstuk 31: Buitenlandse zaken en diplomatie	33
1.5.4	Hoofdstuk 32: Dubbelbesluit en plaatsing raketten	34
1.5.5	Hoofdstuk 33: Duarte, Gromyko, Pflimlin	35
1.5.6	Hoofdstuk 34: Benelux, een mooie droom	35
1.5.7	Hoofdstuk 35: Congo-Zaïre	35
1.5.8	Hoofdstuk 36: Navo vóór en na val muur	36
1.6	Deel V: DE BEKRONING 1989-1999	36
1.5.9	Hoofdstuk 37: Europees Parlement: een captiverende fase	36
1.5.10	Hoofdstuk 38: Maagdenburg en Genève	36
1.5.11	Hoofdstuk 39: Ontwikkelingslanden en Europa	37
1.5.12	Hoofdstuk 40: Maastricht en wij	37
1.5.13	Hoofdstuk 41: Op missie naar de Balkan	37
1.5.14	Hoofdstuk 42: Energie voor Noord-Korea	38
1.5.15	Hoofdstuk 43: Veiligheid en defensie	38
1.5.16	Hoofdstuk 44: Vaarwel Straatsburg	38
1.7	Deel VI: DE VERVULLING	38
1.7.1	Hoofdstuk 45: Afscheid	38
1.7.2	Hoofdstuk 46: Groei van een overtuiging	39
1.7.3	Hoofdstuk 47: Mijn kleine jungle	39
1.7.4	Hoofdstuk 48: Een politiek testament	39
1.7.5	Hoofdstuk 49: Ijdelheid der ijdelheden	39

Hoofdstuk 2: Het vragenschema 41

2.1	Introductie	41
2.2	Fundering	43
2.2.1	Argumentatieanalyse	43
2.2.1.1	Wat zijn de standpunten en hun argumenten?	43
2.2.1.2	Is er één eindconclusie? Welke?	43
2.2.1.3	Hoe zijn de argumenten gestructureerd?	43
2.2.1.3.1	Enkelvoudige argumentatie	43
2.2.1.3.2	Meervoudige argumentatie	43
2.2.1.3.3	Nevenschikkende argumentatie	44
2.2.1.3.4	Onderschikkende argumentatie	44
2.2.1.4	Om welke soort redeneringen gaat het?	44
2.2.1.5	Evaluatie	45
2.2.1.5.1	Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?	45
2.2.1.5.2	Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.	46

2.2.1.5.3	Zijn er lacunes in het betoog? _____	47
2.2.2	Retorische analyse _____	48
2.2.2.1	Door welk publiek wordt dit betoog gelezen? _____	48
2.2.2.2	Wat is het genre van dit betoog? _____	49
2.2.2.3	Dient de tekst zich aan als informatief of persuasief? _____	50
2.2.2.4	Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie? _____	50
2.2.2.5	Zijn er informatieve delen met een retorische functie? _____	51
2.2.2.6	Hoe is de tekst opgezet? _____	51
2.2.2.6.1	Hoe zijn de argumenten geordend? _____	51
2.2.2.6.2	Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen? _____	52
2.2.2.7	Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden? _____	52
2.2.2.8	Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van beelden, uitdrukkingen, metaforen? _____	52
2.2.2.9	Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst? _____	52
2.2.2.10	Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos, pathos? _____	52
2.2.2.11	Evaluatie _____	53
2.2.2.11.1	Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek? _____	53

Hoofdstuk 3: Argumentatieve en retorische analyses _____ **54**

1.1 Hoofdstuk 19: De aankoop van vliegtuigen _____ **54**

3.1.1 Argumentatieanalyse _____ **54**

3.1.1.1	Wat zijn de standpunten en hun argumenten? _____	54
3.1.1.2	Is er één eindconclusie? Welke? _____	55
3.1.1.3	Hoe zijn de argumenten gestructureerd? _____	55
3.1.1.4	Om welke soort redeneringen gaat het? _____	55
3.1.1.5	Evaluatie _____	56
3.1.1.5.1	Zijn de argumentatieschema's correct toegepast? _____	56
3.1.1.5.2	Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze. _____	59
3.1.1.5.3	Zijn er lacunes in het betoog? _____	59

3.1.2 Retorische analyse	60
3.1.2.1 Door welk publiek wordt dit betoog gelezen?	60
3.1.2.2 Wat is het genre van dit betoog?	61
3.1.2.2.1 Genrenalyse	61
3.1.2.2.2 Interview met Leo Tindemans over het genre van zijn boek	65
3.1.2.3 Dient de tekst zich aan als persuasief of als informatief?	66
3.1.2.4 Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie?	66
3.1.2.5 Zijn er informatieve delen met een retorische functie?	67
3.1.2.6 Hoe is de tekst opgezet?	68
3.1.2.6.1 Hoe zijn de argumenten geordend?	68
3.1.2.6.2 Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen?	68
3.1.2.7 Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden?	69
3.1.2.8 Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van metaforen, beelden, uitdrukkingen?	69
3.1.2.9 Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst?	69
3.1.2.10 Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos en pathos?	70
3.1.2.11 Evaluatie	71
3.1.2.11.1 Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek?	71
3.2 Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi	72
3.2.1 Argumentatieanalyse	72
3.2.1.1 Wat zijn de standpunten en hun argumenten?	72
3.2.1.2 Is er één eindconclusie? Welke?	74
3.2.1.3 Hoe zijn de argumenten gestructureerd?	74
3.2.1.4 Om welke soort redeneringen gaat het?	74
3.2.1.5 Evaluatie	75
3.2.1.5.1 Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?	75
3.2.1.5.2 Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.	79
3.2.1.5.3 Zijn er lacunes in het betoog?	80
3.2.2 Retorische analyse	81
3.2.2.1 Dient de tekst zich aan als persuasief of als informatief?	81

3.2.2.2 Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie? _____	82
3.2.2.3 Zijn er informatieve delen met een retorische functie? _____	82
3.2.2.4 Hoe is de tekst opgezet? _____	83
3.2.2.4.1 Hoe zijn de argumenten geordend? _____	83
3.2.2.4.2 Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen? _____	85
3.2.2.5 Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden? _____	85
3.2.2.6 Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van metaforen, beelden, uitdrukkingen? _____	85
3.2.2.7 Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst? _____	86
3.2.2.8 Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos en pathos? _____	87
3.2.2.9 Evaluatie _____	88
3.2.2.9.1 Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek? _____	88

Besluit _____ **89**

Bibliografie _____ **91**

Bijlagen _____ **94**

1. Vragenschema
2. Oorspronkelijke teksten
3. Interview met Leo Tindemans

Samenvatting

In zijn memoires geeft Leo Tindemans, eerste minister van België van 1974 tot 1978, een beschrijving van een bijzonder spannende, eigenlijk revolutionaire periode van onze politieke geschiedenis, in Vlaanderen, in België, in Europa en in de wereld. Zijn eerste doel is een licht werpen op de gebeurtenissen die hij meemaakte. Hij probeert wel objectief te blijven, maar ontsnapt hij aan subjectieve waardeoordelen? Gebruikt hij geen standpunten en argumenten om eigen stellingen te verdedigen? Maakt hij zich daarbij niet schuldig aan drogredenen? Maakt hij geen gebruik van retorische overtuigingsmiddelen als logos, ethos en pathos? In deze scriptie probeer ik op al die en nog meer vragen een antwoord te geven. Zo wil ik aan mijn doelstelling tegemoet komen, namelijk een antwoord vinden op de vraag: “In hoeverre zijn memoires argumentatief en retorisch te analyseren?” In het eerste hoofdstuk geef ik een korte inhoud van *De memoires van Leo Tindemans*, waardoor ik eigenlijk een beschrijving geef van zijn politieke leven. Om mijn doelstelling te bereiken hanteer ik een vragenschema, waarvan de introductie en de fundering terug te vinden zijn in het tweede hoofdstuk. De eigenlijk analyse maak ik in het derde hoofdstuk, waarin ik eerst een analyse maak van hoofdstuk 19: ‘De aankoop van vliegtuigen’ en dan van hoofdstuk 26: ‘Onze landing in Kolwezi’.

Tindemans begint zijn memoires met een uiteenzetting over het doel, het genre en het publiek van zijn werk. In het eerste deel schrijft hij over de voorbereiding van zijn politiek leven. Op 17 juni 1968 krijgt hij telefoon van de toenmalige formateur, Gaston Eyskens met de vraag tot zijn regering toe te treden. Tindemans (46) is dan minister van communautaire aangelegenheden, samen met Freddy Terwagne. Op regeringsvlak slorpt de uitvoering van de grondwetsherziening van 1970 veel tijd en energie op.

De jaren van 1971 tot 1974 beschrijft Tindemans in het tweede deel van zijn memoires, getiteld ‘De bevestiging’. In 1972 wordt Tindemans (50) minister van landbouw en middenstand, opnieuw in een regering onder leiding van Gaston Eyskens. Die regering valt al gauw omwille van communautaire problemen. In 1973 wordt hij gevraagd om vice-premier te worden in de regering Leburton. Deze regering valt door de verdeeldheid van de socialisten over Ibramco.

De politieke carrière van Tindemans wordt getoetst in deel III van zijn memoires. In 1974 wordt hij op 52-jarige leeftijd aangesteld als formateur van de volgende regering. In zijn eerste regering als premier moet Tindemans belangrijke beslissingen nemen, bijvoorbeeld over de aankoop van vliegtuigen voor het Belgische leger. Nadat sommige ministers de begroting weigeren goed te keuren gaat Tindemans over tot de ontbinding van de kamers. In 1977 vinden er opnieuw verkiezingen plaats; Tindemans mag aan een tweede ambtstermijn als premier beginnen. In de maand mei moet hij een beslissing nemen inzake de landing van Belgische troepen in Kolwezi. Op 11 oktober 1978 biedt Tindemans het ontslag aan van zijn regering omwille van het Egmontpact en communautaire problemen.

Tindemans beleeft zijn politieke carrière in deel IV van zijn memoires. Eind 1978 wordt hij voorzitter van de CVP. Hij komt op bij de Europese verkiezingen en haalt bijna een miljoen voorkeurstemmen. Tijdens de regering Martens (1982-1986) wordt hij minister van Buitenlandse Betrekkingen.

De bekroning van zijn politieke carrière ligt niet in België, maar in Europa. Dat beschrijft Tindemans in deel V. Twaalf jaar lang is hij rechtstreeks verkozen lid van het Europees parlement. Op 4 mei 1999 is hij voor de laatste keer in het Europees parlement in Straatsburg.

Tindemans (77) ziet zijn politieke carrière als voltooid als hij in 1999 afscheid neemt van de politiek. Dat beschrijft hij in deel VI van zijn memoires.

Om tot een antwoord op de vraag: “In hoeverre zijn memoires argumentatief en retorisch te analyseren?” te komen, maak ik gebruik van een vragenschema. Ik introduceer het vragenschema eerst en dan fundeer ik het aan de hand van vakliteratuur.

Het vragenschema bestaat uit twee delen: een argumentatieanalyse en een retorische analyse. Bij beide reeksen worden respectievelijk de aanvaardbaarheid en het overtuigend karakter van de argumenten geëvalueerd.

Bij de fundering van het vragenschema worden zowel de vragen van de argumentatieanalyse als de vragen van de retorische analyse theoretisch gestaafd. Ik beperk me hierbij niet tot de theorie die ik leerde tijdens de lessen *Argumenteren* in mijn eerste licentiaat; ik maak ook gebruik van kennis die ik heb opgedaan tijdens mijn Erasmusperiode in Amsterdam. Zo belicht ik twee visies op argumenteren,

respectievelijk het praktijkmodel en het theoretische, pragmadialectische ideaalmodel. Om de retorische analyse tot een goed einde te brengen maakte ik een genreanalyse waarbij ik taalkundige werken over het genre ‘autobiografie’ raadpleegde.

Soms reikte de theorie niet ver genoeg, en moest ik andere middelen gebruiken om tot een goede oplossing van de vragen te komen. Zo kwam ik veel te weten over de context na het kijken van twee documentaires waarin Tindemans een rol speelt. Ook nam ik een interview af van de schrijver van het boek, Leo Tindemans. Dat maakte me veel wijzer.

De eigenlijke analyse maak ik in hoofdstuk 3 van mijn scriptie. Ik pas de vragen van het vragenschema toe op twee hoofdstukken van *De memoires van LeoTindemans*. Het eerste hoofdstuk dat ik analyseer is hoofdstuk 19: ‘De aankoop van vliegtuigen’. Bij de argumentatieanalyse maak ik eerst een argumentatiestructuur waarin ik het standpunt en de argumenten verduidelijk die Tindemans inneemt inzake de aankoop van vliegtuigen. Dan los ik drie vragen op die de argumentatie beter doorgronden. Ik leg uit wat de eindconclusie van de argumentatie is, hoe de argumenten gestructureerd zijn en om welke soort redeneringen het gaat. Om de aanvaardbaarheid van de argumenten te testen, vraag ik hierna naar de correcte toepassing van de redeneringen. Er wordt geen gebruik gemaakt van drogredenen, maar er zijn wel lacunes aanwezig in het betoog: Tindemans gebruikt een impliciet argument.

De retorische analyse begint met het doorgronden van de context. Ik probeer een antwoord te geven op de vraag: “Door welk publiek wordt dit betoog gelezen?”. Dat doe ik aan de hand van mijn eigen mening, de mening van het mogelijke doelpubliek en de mening van de schrijver zelf. Ik maak daarna een analyse van het genre die ik daarna staaf aan de hand van de mening van de schrijver. Dan los ik acht vragen op die ingaan op de vraag of de schrijver bewust of onbewust retorische overtuigingsmiddelen gebruikt. De tekst dient zich aan als informatief, maar hij is ook persuasief. Tindemans maakt zowel gebruik van werkelijke als van verkieslijke uitgangspunten als vertrekpunt van zijn argumentatie. Er zijn in dit hoofdstuk informatieve delen terug te vinden met een retorische functie. Tindemans gebruikt een nestoriaanse ordening van de argumenten. De schrijver gebruikt geen illustraties maar wel tussentiteltjes. Tindemans maakt ook uitvoerig gebruik van metaforen. Hij maakt onrechtstreeks duidelijk waar

zijn sympathieën liggen. In de tekst wordt zowel van logos, ethos als pathos gebruik gemaakt. Om het overtuigend karakter van de argumenten te testen, ga ik na of de argumenten effect sorteren bij het beoogde publiek. Op deze vraag kan ik echter geen eenduidig antwoord geven. Ik geef dan ook mijn eigen mening en de mening van een recensent.

Het tweede hoofdstuk dat ik analyseer is hoofdstuk 26: 'Onze landing in Kolwezi'. Ik maak eerst een argumentatiestructuur waarin ik het standpunt en de argumenten inzake de landing in Kolwezi verduidelijk. Ook geef ik een eindconclusie en onderzoek ik hoe de argumenten gestructureerd zijn, ik kijk om welke soort redeneringen het gaat in deze argumentatiestructuur. Na die drie vragen, test ik de aanvaardbaarheid van de redeneringen aan de hand van kritische vragen. In dit hoofdstuk maakt Tindemans gebruik van de drogreden van het autoriteitsargument. Ook maakt hij zich schuldig aan verzwegen argumenten.

Bij de retorische analyse beantwoord ik weer acht vragen die uitmaken of de schrijver retorische overtuigingsmiddelen gebruikt. Het hoofddoel van deze tekst is informatie geven over de landing in Kolwezi, maar hij maakt er ook geen geheim van waar zijn sympathieën liggen. Tindemans maakt zowel gebruik van werkelijke als van verkieslijke uitgangspunten. Hij maakt gebruik van informatieve delen met een retorische functie. Bij de ordening van zijn argumenten maakt Tindemans gebruik van het retorische overtuigingsmiddel, de herhaling. De schrijver gebruikt geen illustraties, wel tussentiteltjes en voorbeelden. Hij maakt ook gebruik van metaforen. De beelden die hij gebruikt maken de tekst levendiger. Tindemans geeft enkele van zijn waardeoordelen prijs: zijn mening over minister Simonet, zijn voorkeur voor de Noord – Amerikaanse politiek en zijn mening over de positie van de vrouw in de politiek. Er wordt ook in dit hoofdstuk gebruik gemaakt van zowel logos, ethos als pathos. De vraag naar het overtuigend karakter van de argumenten blijft ook hier onopgelost. Ik kon me hier alleen baseren op mijn eigen mening.

De analyses die ik beschrijf in hoofdstuk 3 laten zien dat ik positief kan antwoorden op de vraag "In hoeverre zijn memoires argumentatief en retorisch te analyseren?" Ik kon op het grootste deel van de vragen, die ik stel in mijn analyses, een gefundeerd

antwoord geven. Op de vragen naar de aanvaardbaarheid en het overtuigend karakter van de argumenten kon ik echter geen eenduidig antwoord geven.

Memoires zijn echter niet het genre bij uitstek om argumentatief en retorisch te analyseren. Er zijn andere genres die er zich beter toe lenen. Het is niet aan mij om uit te maken welk genre zich beter leent tot een argumentatieve en een retorische analyse. Het is misschien wel een uitdaging voor ander onderzoek.

Inleiding

1. Aankondiging van het boek

In oktober 2002 verschenen bij Lannoo *De memoires van Leo Tindemans*. Tindemans (82) was minister in verscheidene kabinetten, tot hij in 1974 premier werd. Tussen 1974 en 1978 leidde hij twee regeringen. Met ‘gedreven door een overtuiging’ als ondertitel gaat de minister van Staat, die op het hoogtepunt van zijn carrière een miljoen voorkeurstemmen wist te halen, in op alle grote momenten die hij in de Belgische politiek beleefde. Het boek kan dan ook een nieuw licht werpen op de politieke geschiedenis van de afgelopen decennia. Zelf schrijft Tindemans in de inleiding: “In de mate van het mogelijke zou ik er graag toe bijdragen om correcties aan te brengen in de formulering van betwiste gebeurtenissen.” Zo gaat hij onder meer in op binnenlandse aangelegenheden als het Egmontpact, de rakettenkwestie, de aankoop van vliegtuigen en de staatshervormingen. Ook buitenlandse aangelegenheden als de Balkan, Operatie Shaba en Straatsburg komen aan bod; Tindemans heeft het openhartig over zijn verhouding tot Gaston Eyskens, Wilfried Martens, de koning, Mobutu en andere buitenlandse leiders. Hij geeft ook zijn visie op de evolutie binnen de CVP/CD&V.

2. Doelstelling van mijn scriptie

In mijn scriptie probeer ik aan de hand van een analyse van *De memoires van Leo Tindemans* een antwoord te geven op de vraag **in hoeverre memoires argumentatief en retorisch te analyseren zijn**. Memoires zijn immers in de eerste plaats bedoeld om informatie te geven over de gebeurtenissen die de schrijver heeft meegemaakt. Maar is die informatie wel louter informatief? Wil de schrijver niet vooral zijn eigen waarheid verdedigen?

Door te onderzoeken in hoeverre memoires argumentatief en retorisch te analyseren zijn wil ik mensen aanzetten om met een kritische geest naar teksten te kijken.

3. Concrete opbouw

In het **eerste hoofdstuk** geef ik een korte inhoud van *De memoires van Leo Tindemans*; zo geef ik de lezer van mijn scriptie een beter beeld van het 600 bladzijden tellende boek. Het boek is ingedeeld in zes fasen van het politieke leven van Leo Tindemans: de voorbereiding, de bevestiging, de toetsing, de beleving, de bekroning en de vervulling. Tindemans begint met een datum: 17 juni 1968. Dat is de dag waarop Gaston Eyskens hem belt om hem zijn eerste ministerpost aan te bieden. Het eindigt met het einde van zijn politieke loopbaan in 1999.

Het vragenschema dat de rode draad vormt doorheen deze analyse wordt geïntroduceerd in het **tweede hoofdstuk**. In dat hoofdstuk geef ik ook een fundering van de vragen die ik in dat vragenschema stel.

De theorie uit het tweede hoofdstuk wordt praktisch toegepast in het **derde hoofdstuk** waarin ik een argumentatieve en retorische analyse maak van twee hoofdstukken uit *De memoires van Leo Tindemans*. Het betreft hoofdstuk 19 over de aankoop van vliegtuigen en hoofdstuk 26 over de landing van de Belgische troepen in Kolwezi. Zo koos ik voor twee hoofdstukken waarin Tindemans een belangrijke beslissing moest nemen, in hoofdstuk 19 over een binnenlandse aangelegenheid en in hoofdstuk 26 over een buitenlandse aangelegenheid. Na elk van de twee analyses maak ik een evaluatie over de aanvaardbaarheid van de argumenten enerzijds en over het overtuigend karakter van de argumenten anderzijds.

Bij het analyseren van de teksten heb ik geprobeerd om zo dicht mogelijk bij de inhoud, structuur en stijl van de tekst zelf te blijven. Een enkele keer, in hoofdstuk 26, vond ik het wel de moeite waard om verder in te gaan op de context. Maar in het algemeen beperkte ik me tot de tekst zelf, omdat ik zo op de meest objectieve manier kon oordelen over de gebruikte argumentatie en retoriek in beide teksten.

Hoofdstuk 1: Korte inhoud van het boek

1.1 PROLOOG

In de proloog legt Tindemans uit waarom hij zijn memoires schreef. Hij bedankt ook de mensen die hem gesteund hebben. Ook geeft hij zijn mening over gedenkschriften. Hier oriënteert hij zich eveneens op zijn schrijfproces.

1.2 Deel I: DE VOORBEREIDING 1922-1971

1.2.1 Hoofdstuk 1: 17 juni 1968

In 1968 heerst er een regeringscrisis in België. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft de Belgische samenleving vier schokkende conflicten doorgemaakt die een bedreiging leken te vormen voor de toekomst van de Belgische Staat. Het eerste conflict is de koningskwestie die in de eerste naoorlogse jaren plaatsvond. De jaren vijftig staan in het teken van de schoolstrijd. Tijdens de jaren 1960-1961 vindt de staking tegen de eenheidswet plaats. De overplanting naar Wallonië van de Franstalige afdeling van de Katholieke Universiteit Leuven is het vierde schokkend conflict.

De regering Vanden Boeynants-De Clerq regeert van 1966 tot 1968. De kwestie Leuven leidt niet alleen tot de val van die regering, maar doet ook de unitaire CVP-PSC uit elkaar vallen. Inmiddels is het besef gegroeid dat alleen een grondige reorganisatie van de staat een oplossing voor de communautaire problemen kan bieden. Bij de verkiezingen van 1968 winnen de taalpartijen. In 1970 wordt onder leiding van Gaston Eyskens een grondwetsherziening doorgevoerd die het einde inluidt van de unitaire staat.

1.2.2 Hoofdstuk 2: De formateur telefoneert

Gaston Eyskens vraagt Tindemans (46) op 17 juni 1968 om tot zijn regering toe te treden. Die regering is een coalitie van Christen-Democraten en Socialisten. Tindemans krijgt de ministerpost van Communautaire Betrekkingen. Hij deelt die ministerpost met de Franstalige Socialist, Freddy Terwagne.

1.2.3 Hoofdstuk 3: Het verleden als basis

In dit hoofdstuk vertelt Tindemans over zijn jeugd. Hij heeft het onder andere over zijn studies aan de Handelshogeschool in Antwerpen en over zijn tijd bij de scouts. Reeds in zijn jeugd ontstond zijn passie voor literatuur en film. Hij speelde toen ook toneel. Toneel is voor hem de expressie van betekenisvolle maatschappelijke, politieke of religieuze opvattingen. Als student maakt hij vier persoonlijke studies, alle met een politiek karakter. In 1952 stapt hij dan ook in de politiek.

Voor hij zich aan zijn politieke carrière wijdt vervult hij zijn legerdienst. Duitsland is na de tweede wereldoorlog in vier bezettingszones verdeeld en België leverde een bijdrage tot het beheer van het Britse deel. Tindemans was ingedeeld bij de brigade Piron, de Belgische legereenheid die tijdens de oorlog in Groot-Brittannië was opgericht. Tijdens zijn legerdienst filosofeert Tindemans over het leven en gaat hij op zoek naar boeken.

1.2.4 Hoofdstuk 4: Via landbouw naar de politiek

Na zijn legerdienst komt Tindemans in een andere werkkring terecht; hij wordt bestuurssecretaris-economist bij de Economische Diensten van het ministerie van Landbouw. Die functie als ambtenaar bevalt hem niet en dit uit gevaar voor verstarring. Hij wordt medewerker bij CEPRESS (het studie- en documentatiecentrum van de CVP-PSC). Tijdens de eerste jaren van zijn politieke carrière wordt hij lid van het Actiecomité voor de Verenigde Staten van Europa. Gedurende zeven jaar schrijft hij in het maandblad 'De Gids op Maatschappelijk Gebied' het hoofdartikel van de maandagkrant over internationale thema's.

1.2.5 Hoofdstuk 5: Mijn ontdekking van Amerika

In 1962 volgt hij een ‘International Seminar’ aan de Universiteit van Harvard. De directeur van het International Seminar is Henry A. Kissinger. Tindemans leert er Amerika en ook Europa kennen, onder meer door wat medecursisten hem vertellen over hun geboorteland. Hij leert ook hoe meningen in de internationale politiek worden gevormd.

In 1961 volgt Tindemans Frans Van Cauwelaert op als parlementslid. De eerste rechtstreekse verkiezing vindt plaats in 1965. Na die verkiezing wordt de regering Harmel gevormd. Tindemans is dan minister-staatssecretaris voor Technische Bijstand en Ontwikkelingshulp. De regering Harmel valt al in 1966. Hierna wordt er overgegaan tot een paritaire samenstelling van de regering (evenveel Nederlandstalige ministers als Franstalige ministers).

In maart 1964 doceert Tindemans een cursus ‘politieke doctrines in Europa’ aan het vormingsinstituut van de Christen-Democraten in Caracas, Venezuela.

In 1967 reist Tindemans nog eens naar Amerika en dat met de steun van een Leader’s Grant. Dat is een reisbeurs voor een verblijf van twee maanden in de States. Hij werkt dan twee weken op Buitenlandse Zaken en het Pentagon. Hij schrijft in dit hoofdstuk over zijn ervaringen in Amerika, de staten die hij bezoekt, de mensen die hij ontmoet, de gesprekken die hij voert.

De politieke hemel was in België echter betrokken. Tindemans voelt het als een roeping om naar huis te gaan.

1.2.6 Hoofdstuk 6: De aftocht van Spaak

In 1966 wijzigt de Franse regering haar deelname aan de Navo als gevolg van een incident inzake de veiligheid van Europa en de relaties met de Verenigde Staten.

Frankrijk wil het Navo-gebouw ook niet langer op Frans grondgebied. Het gebouw verhuist naar Brussel.

In dat jaar volgt er ook een debat over de zin van de Navo. Voor Tindemans heeft de Navo nog zin. Volgens hem is het belangrijk goede relaties met Amerika te onderhouden. Alleen op die manier kan Europa invloed hebben op de Amerikaanse beslissingen. Het anti-amerikanisme is volgens hem een ziekte van intellectuelen.

Bij het afscheid van Paul-Henri Spaak volgt er geen woord van openbare hulde. Tindemans vindt dat jammer en ontdekt de vijandschap die in de politiek bestaat.

1.2.7 Hoofdstuk 7: Communautaire betrekkingen

In 1968 wordt de regering Eyskens-Merlot gevormd. Tindemans is minister van Communautaire Betrekkingen. Als kabinetschef kiest hij Lode Vanhove.

Op regeringsvlak slorpt de uitvoering van de grondwetsherziening van 1970 veel tijd en energie op. Communautaire problemen drijven de regering tot wanhoop. De poging om met het parlement de grondwet te herzien en grote hervormingen tot stand te brengen lijkt uitzichtloos. Brussel blijkt het knelpunt. Tindemans houdt een toespraak op de BRT waarin hij zegt dat de betekenis en de waarden van het vaderland heel belangrijk zijn.

1.2.8 Hoofdstuk 8: Bezoek aan Taiwan

Tindemans brengt een bezoek aan Taiwan. Hij geeft een beschrijving van die reis die hij samen met zijn vrouw Rosa onderneemt. Hij heeft een gesprek met de minister van Buitenlandse Zaken.

1.3 Deel II: DE BEVESTING 1971-1974

1.3.1 Hoofdstuk 9: Landbouw en middenstand

In 1972 vinden er verkiezingen plaats waarna Gaston Eyskens door de koning aangesteld wordt als formateur en Tindemans (50) minister van landbouw en middenstand wordt. Landbouw is een Europese aangelegenheid geworden en Tindemans is iemand die de Europese Gemeenschap goed kent. Op 20 januari 1972 wordt de regering Eyskens-Cools gevormd.

Tindemans neemt deel aan een Europese landbouwraad. Hij vertelt zijn ervaringen in die raad, hij geeft waardeoordelen over de andere landbouwministers. Tijdens de raad vindt er een hevige discussie plaats, maar hij slaagt erin de partijen te verzoenen. Hij maakt er vrienden; hij mag zijn collega's met de voornaam aanspreken.

Tindemans reist naar de provincie Luxemburg om er kennis te maken met de landbouw en de mensen. Hij heeft welvaartsplannen voor die provincie, ook wil hij een landbouwbeleid per provincie, maar zijn plannen worden niet opgevolgd.

Na een rede over de landbouwbegroting die Tindemans tijdens een kamerdebat houdt, maant Achilles van Acker hem aan korter en beknopter te spreken. Tindemans gaat akkoord maar is van mening dat de vorm niet prevaleert boven de inhoud.

Tindemans poneert dat een goede politiek voor de sector 'Middenstand' op vier pijlers berust: de beroepsvorming, een aangepast economisch beleid, financieringsmaatregelen met inbegrip van een kredietpolitiek en een sociaal beleid.

1.3.2 Hoofdstuk 10: Opnieuw communautaire strijd

In mei 1972 rakelen de socialisten het Voerprobleem weer op. In de grondwet werd ingeschreven dat een wet bepaalde gebieden, waarvan zij de grens vaststelde, aan de indeling in provincies kon onttrekken, ze onder het rechtstreeks gezag kon plaatsen van

de uitvoerende macht en ze een eigen statuut kon toekennen. Robert Houben vraagt Tindemans om voorzitter te worden van de CVP-PSC. Eyskens daarentegen wil dat Tindemans minister blijft.

1.3.3 Hoofdstuk 11: Vogelvangst met zware gevolgen

Op 31 juli 1972 ondertekent België een internationaal akkoord dat het vangen met netten van trekkende zangvogels verbiedt. Tegen dat akkoord wordt gemanifesteerd door vogelliefhebbers. Ook André Cools is er tegen. Tindemans krijgt zelfs bedreigingen.

Van 17 tot 21 september neemt Tindemans deel aan een congres over 'Landbouw en Leefmilieu' in het wereldwijd bekende Yellowstone Park in de Verenigde Staten. Op dat congres wordt hij gebeld door eerste minister Gaston Eyskens. De socialisten koppelen de begroting aan de wet op de vogelvangst. Ze willen dat de vangst wordt toegelaten met netten van ten hoogste een vierkante meter.

1.3.4 Hoofdstuk 12: Het einde van Gaston Eyskens

Tien ministers worden ermee belast een regeringsprogramma op te stellen. Er ontstaan weer problemen over het Voerontwerp en de gewestvorming. Tindemans opteert voor koppeling van het voerontwerp aan de gewestvorming.

Gaston Eyskens neemt de verantwoordelijkheid op zich voor een programmatische verklaring. De CVP vindt dat zijn voorstel niet door de beugel kan. De socialisten aanvaarden het voorstel wel. Op 22 november 1972 vindt er een partijbespreking plaats bij de CVP, er volgen weer discussies. Eyskens besluit dat het genoeg is geweest en zegt dat hij het ontslag van zijn regering aanbiedt.

Gaston Eyskens zegt de politiek vaarwel en op een colloquium gewijd aan de politieke, economische en financiële geschiedenis van België wordt hij gehuldigd.

1.3.5 Hoofdstuk 13: Leburton, een politiek dieptepunt

Na het ontslag van de regering Eyskens-Cools vinden er vervroegde verkiezingen plaats. Tindemans wordt door Martens, De Saeger en Van Elselande gevraagd om vice-premier te worden. Hij heeft daar eigenlijk geen zin in, maar wordt gepusht om de ministerpost te aanvaarden.

De nieuwe premier Leburton is doorgaans “vaag en meestal onduidelijk”. Tijdens de regeringsonderhandelingen moet er gepraat worden over communautaire problemen. Iemand moet de verantwoordelijkheid daarvoor op zich nemen; Tindemans denkt dat Gaston Eyskens hiervoor de aangewezen persoon zou zijn.

Op 23 maart 1973 is Mobutu op bezoek in België. Edmond Leburton nodigt zijn twee vice-premiers Leo Tindemans en Willy de Clerq uit voor een diner met Mobutu en diens minister van Buitenlandse Zaken Karel I Bond. Na afloop van het diner wordt Leo Tindemans uitgenodigd door Leburton en Mobutu om te gaan dansen in de nachtclub ‘Pacific’. Hij gaat hier niet op in.

In de maand mei van 1973 wordt Tindemans uitgenodigd door Francis Schumacher, de “grote baas” van de Siemensfabrieken in België. Schumacher beweert dat de ACEC-fabrieken van Charleroi een miljard BEF van de overheid hebben ontvangen. Tindemans gaat niet in op een tweede gesprek. Wel is hij van mening dat een subsidiëringpolitiek niet streng genoeg kan worden gecontroleerd.

Tindemans zetelt als vice-premier de schoolpactcommissie voor. De moeilijkste kwesties die hier behandeld worden zijn de in gemeenschap levende religieuzen en de bouwkosten van het gesubsidieerd onderwijs. Dat levert heftige discussies op maar de herziening van de schoolpactwetgeving wordt uiteindelijk toch goedgekeurd. De wet verschaft het katholieke onderwijs een substantiële verhoging van toelagen. Dat is één van de weinige voldoeningen die Tindemans overhoudt aan zijn deelname aan de regering Leburton.

Ook het communautaire dossier is voor Tindemans die hierbij moet zorgen voor de gewestvorming. Zijn standpunt hierbij is: “Liever geen gewestvorming dan een slechte”.

1.3.6 Hoofdstuk 14: RTT en Ibramco

De drieledige regering Leburton wordt door schandalen geplaagd, enerzijds bij de RTT en anderzijds bij Ibramco.

Een ingenieur van de RTT (Regie van Telefoon en Telegraaf) stapt naar de krant en doet een verhaal over corruptie uit de doeken. Minister Anseele moet zich verplicht terugtrekken uit de regering.

Op 21 oktober wijdt de ministerraad een dag aan de gewestvorming. De regering moet hervormd worden, afslanken. Tindemans vindt dit belachelijk; zo zou bijvoorbeeld Willy Declercq vice-premier, minister van financiën en staatssecretaris onder Buitenlandse Zaken worden. Tindemans spreekt van een belgenmop. Minister Anseele en zeven staatssecretarissen worden “geslacht en geofferd”.

Koning Boudewijn is bezorgd over het gebrek aan eendracht bij de voorbereiding van de staatshervorming.

De regering Leburton valt door de verdeeldheid van de socialisten over Ibramco. Ibramco (Iranian Belgian Refining and Marketing Company) zou een olieraffinaderij met staatssteun worden, opgericht door drie Iraanse en drie Belgische staatsburgers. De onderneming zou worden opgericht in Ternaaien, een gemeente in de provincie Luik. De beheerders worden benoemd door André Cools. De hele oprichting krijgt het uitzicht van een loense operatie. Ook is de ligging van de olieraffinaderij niet ideaal; er zijn klachten inzake pollutie en milieuhinder vanuit Nederland. Dr. Entekabi, de nummer één van de NIOC (National Iranian Oil Company) zegt de overeenkomst met België op. De socialistische ministers dienen hun ontslag in. In het socialistische hoofdkwartier “vieren” ze de val van “hun” eerste minister.

1.4 Deel III: DE TOETSING 1974-1978

1.4.1 Hoofdstuk 15: Verkiezingen en populariteit

In 1974 wordt Tindemans (52) aangesteld als formateur van de volgende regering. Bij de verkiezingen van 10 maart 1974 winnen de christen-democraten zetels in Vlaanderen en Wallonië.

Tindemans schrijft over zijn hoge stemmenaantal en de mogelijke gevolgen, en filosofeert over de invloed van de politicus op de burger: de ene wekt aandacht, de andere niet. Hij vraagt zich af hoe dat komt en is van mening dat het erom gaat de burger “deelachtig” te maken aan de politieke acties.

1.4.2 Hoofdstuk 16: Formateur en Steenokkerzeel

In zijn functie als formateur krijgt Tindemans raadgevingen van de Ministers van Staat, Auguste Cool, Robert Houben, Paul-Willem Segers. Ze drukken hem onder meer op het hart niet toe te geven aan de roep om pluralistische scholen of aan een wetgeving over abortus.

Tindemans gelooft in een democratie met rechtstreeks verkozen afgevaardigden, onafhankelijk van touwtrekkerij. Uit deze groep “echte” vertegenwoordigers worden dan de ministers geselecteerd. Maar het verval van onze democratische instellingen lijkt de laatste tijd weer zichtbaar volgens hem.

Op 19 april 1974 vindt er een vergadering plaats in het kasteel van Steenokkerzeel waarop alle partijen aanwezig zijn, behalve de Socialistische Partij. Er zal worden onderhandeld tot er een oplossing wordt bedacht. Die wordt voor alles bereikt, behalve voor Brussel.

Tindemans vormt eerst een minderheidsregering met christen-democraten en liberalen. Later heeft hij een volwaardige regering met Rassemblement Wallon. De

aangekondigde hervormingen zijn de politiehervorming, de reductie van 2358 tot 600 gemeenten en de omvorming van het COO (Commissies van Openbare Onderstand) in het OCMW (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn). Voor de abortuskwestie wordt een commissie opgericht. Ook voor de gewestvorming moet een oplossing gezocht worden.

1.4.3 Hoofdstuk 17: Boudewijn en Leopold

Tindemans heeft een gesprek met Emiel van Cauwelaert, directeur-hoofdredacteur van het dagblad 'Het Volk', uitgegeven en gefinancierd door het ACV (Algemeen Christelijk Vakverbond). De journalist waarschuwt hem voor het Paleis. Hij zegt dat ze Tindemans gebruiken om communautaire problemen op te lossen en dat ze hem indien wenselijk laten vallen. Zijn woorden maken een grote indruk op Tindemans. Naar aanleiding van dat gesprek filosofeert Tindemans over de rol van de koning en de relatie tussen de koning en de eerste minister. Hij ontmoet Leopold III op het kasteel van Argenteuil.

1.4.4 Hoofdstuk 18: Mobutu en Mao

Hoewel de banden met Zaïre in 1974 nagenoeg zijn verbroken, wou Mobutu Tindemans ontmoeten. Tindemans ontmoet de kabinetschef van de Zaïrese president eerst in Luxemburg en later in Malaga (Zuid-Spanje). Het gesprek met Mobutu vindt uiteindelijk plaats in Savigny (Zwitserland). Terwijl Mobutu praat over wielersport en over boksen doet Tindemans zijn best om de grote thema's van het Belgisch-Zaïrese dossier te bespreken waardoor de verstandhouding een beetje verbetert.

Tindemans brengt in 1975 een bezoek aan China. De reis naar China en de ontmoeting met Mao maken veel indruk op hem. Mao waarschuwt hem voor de Sovjetunie.

1.4.5 Hoofdstuk 19: Aankoop van vliegtuigen

In Navo-verband verwacht men in 1975 een beslissing inzake de aankoop van nieuwe legervliegtuigen bij de vier lidstaten België, Denemarken, Nederland en Noorwegen. Vier producenten komen in die competitie aan bod: General Dynamics, Northrop, Dassault en Saab. Na tal van selecties moet België kiezen tussen de Amerikaanse F-16 en het Franse toestel Mirage (M-53).

Tindemans geeft aan wat de verschillende partijen denken. Hij brengt een bezoek aan andere landen die dezelfde beslissing moeten nemen. Hij dineert ook met de Amerikaanse president Ford.

Uiteindelijk wordt er over de vliegtuigkwestie gestemd. De overgrote meerderheid kiest het F-16 type van de groep General Dynamics. Minister Perin stemt tegen deze keuze, maar blijft toch in de regering.

1.4.6 Hoofdstuk 20: Helsinki, een hoogtepunt

In juli 1975 vindt de conferentie van Helsinki voor Veiligheid en Samenwerking in Europa plaats in Genève. Die conferentie betekent het hoogtepunt van de politieke carrière van Tindemans. Ze betekent ook het keerpunt in de Oost-Westverhoudingen. Europa laat vanaf dat moment zijn stem horen.

1.4.7 Hoofdstuk 21: De keuze van ministers

Minister Oleffe sterft; Tindemans moet voor opvolging zorgen. Er volgt een beschrijving van hoe hij deze keuze maakt en hoe anderen hem in die keuze beïnvloeden. Eigenlijk zou hij het liever alleen beslist hebben want de verantwoordelijkheid van degene die benoemt is groot. Het wordt uiteindelijk Fernand Herman. Het MOC (Waalse ACV) is tegen die beslissing.

Tindemans schrijft over zijn ministers ten tijde van zijn premierschap. Zijn eerste regering kon geen volle vier jaar aanblijven, hetgeen te wijten was aan de implosie van het Rassemblement Wallon.

1.4.8 Hoofdstuk 22: Failliete krant en onwettige loketten

Tindemans maakt in 1976 een emotioneel moeilijke periode door als de crisis bij het dagblad De Standaard tot een dramatische ontknoping komt.

In 1975 wordt de regering getreiterd door Roger Nols, burgemeester van de Brusselse gemeente Schaarbeek. Hij legt de aan zijn gemeente wettelijk opgelegde tweetaligheid naast zich neer. De tweetalige loketten voor het publiek laat hij vervangen door vijf afzonderlijke gespreksmogelijkheden voor de Franstaligen, twee voor de vreemdelingen en één voor de Nederlandstaligen. Er wordt een speciale ministerraad bijeengeroepen over de kwestie Schaarbeek, daar wordt overeengekomen dat de vaste Taalcommissie de vernietiging van de Schaarbeekse beslissingen zou aanvragen bij de Raad van State. In een arrest van de Raad van State wordt de lokettenregeling van Schaarbeek nietig verklaard, maar er verandert niets. De regering besluit kordaat op te treden. Ex-procureur-generaal W. Ganshof van der Meersch treedt op als regeringscommissaris en laat de betwiste loketten verwijderen.

1.4.9 Hoofdstuk 23: Rapport over de Europese Unie

Tindemans stelt een rapport op over de weg die zou worden gekozen om van een economische unie tot een politieke unie te komen. Hij krijgt een jaar de tijd om de lidstaten te bezoeken en er gesprekken te voeren met de politieke meerderheid, de oppositie en de sociale krachten.

Tindemans vertelt over de mensen die hem hielpen het rapport tot stand te brengen. Het wordt een rapport waarin de ontwikkelingen van de Europese Unie worden geschetst. Het is een beschrijving van wat een grondwet van de Europese Unie kan worden

genoemd. In dat rapport geeft hij niet zijn eigen mening, maar laat toch blijken dat hij voor een federaal Europa is. Het rapport krijgt de naam ‘het rapport Tindemans’.

Tindemans raadpleegt duizend personen en tweehonderd organisaties alvorens zijn Europees rapport op te stellen.

Valéry Giscard d’Estaing is tegen het rapport Tindemans. Ook de pers noemt het rapport een mislukking. Tindemans’ rapport wordt later toch geapprecieerd. Hij verheugt zich over het feit dat na 25 jaar eindelijk wordt verwezenlijkt wat hij in 1976 had voorgehouden.

In 1982 wordt er een overeenkomst tot instelling van een Europese Stichting ondertekend door de ministers van Buitenlandse Zaken. Het voorstel wordt echter verworpen.

1.4.10 Hoofdstuk 24: Anticrisiswet en RW-implosie

Aan het einde van 1973 worden in de wereldeconomie verschijnselen zichtbaar die wijzen op een nakende depressie. In 1975 daalt het BNP in België. De inflatie stijgt tot 15 %. Het bedrijfsklimaat is slecht. De crisis leidt tot stakingen. Toch kan de regering van Tindemans nog enkele successen boeken.

De RW-kamerleden keuren de begroting niet goed. Tindemans vraagt de RW-ministers de regering te verlaten. Hij stelt de koning voor om over te gaan tot de ontbinding van de Kamers, maar wil dat de regering tot aan de verkiezingen aanblijft en volledig over de uitvoerende macht blijft beschikken. Er wordt hem verweten dat hij een staatsgreep zou hebben gepleegd.

1.4.11 Hoofdstuk 25: Mijn tweede regering

Er vinden verkiezingen plaats op 17 april 1977. Tindemans is opnieuw het boegbeeld, ditmaal met de slogan “méér dan ooit Tindemans”. Zowel de CVP als de PSC wint. De liberalen verliezen. De socialisten gaan vooruit, maar niet sterk.

Tindemans moet opnieuw een regering vormen. Bij het vormen van die regering krijgt hij opnieuw tegenstand van André Cools terwijl Jan Grauls, zijn kabinetschef, hem blijft steunen.

Léon Hurez wordt door André Cools als vice-premier voorgesteld, de koning weigert echter. Maar Cools chanteert Tindemans; indien Hurez geen vice-premier wordt, dan weigert de PSB deel te nemen aan de regering. Tindemans heeft nooit een passievere vice-premier gekend dan Leon Hurez.

1.4.12 Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi

In de maand mei vallen troepen, afkomstig uit Angola, de Zaïrese republiek binnen en pogen de provincie Shaba te veroveren. Het eerste doel dat de aanvallers hopen te bereiken is vanzelfsprekend Kolwezi, de hoofdstad van de welvarende regio. De rebellen van Angola palmen het vliegveld in, terwijl de Zaïrese soldaten de aftocht blazen. De Sovjet-Unie en Cuba steunen de Angolese rebellen die het 'socialisme' in Zaïre vestigen. België gaat Zaïre militaire hulp bieden. Tindemans vraagt zich af of het verantwoord is 500 para's te droppen op en rond de landingsbaan van Kolwezi. Hij geeft de meningen van andere ministers.

De Fransen gaan naar Zaïre voor een herstel van de orde, terwijl de Belgen humanitaire hulp gaan bieden. Maar het wordt gevaarlijker in Zaïre, Tindemans overweegt dan ook zijn troepen uit Kolwezi terug te halen. Minister Simonet is tegen het zenden van para's naar Zaïre.

Tindemans heeft een gesprek met Mobutu, om de verhoudingen tussen Zaïre en België te normaliseren.

Op 29 mei 1978 staat er in Washington een bijeenkomst van de Navo-top op het programma. Het debat gaat hoofdzakelijk over de ontwapeningsproblematiek. Uiteindelijk wordt er ook gepraat over de toestand in Shaba.

Tindemans krijgt een uitnodiging van de Amerikaanse president Carter om te dineren in het Witte Huis. Hij krijgt een plaats naast de vroegere minister van Defensie Clark Clifford. Clifford vertelt over de oorlog in Vietnam en legt uit hoe hij toen een verkeerde beslissing nam.

Op 2 juni 1978 komt het crisiscomité voor Zaïre opnieuw samen, er wordt besloten op 6 juni de knoop door te hakken. Er wordt besloten de voedselhulp aan Zaïre verder te zetten; na het volbrengen van die opdracht mogen de para's naar België terugkeren. De relaties met Zaïre komen weer even tot rust.

1.4.13 Hoofdstuk 27: Ontslag om begroting

Tindemans' tweede regering wordt vereenzelvd met het Egmontpact en communautaire problemen. Volgens Tindemans is het zwaartepunt van die regering het terugdringen van de inflatie en de beheersing van het budget. Het komt er volgens hem op aan de overheidsfinanciën gezond te maken om zo het economische klimaat te verbeteren. Als dit niet lukt, zal hij zijn conclusies trekken. Hij neemt zich voor om op dat moment de daad bij het woord te voegen. Later zal blijken dat enkele ministers weigeren wat dan ook te doen om de rijksmiddelenbegroting beter te beheersen. Ze weigeren zelfs essentiële besparingsvoorstellen uit de anticrisiswet te verwerpen, of ze koppelen die voorstellen aan de goedkeuring van het Egmontpact. Tindemans besluit zijn ontslag in te dienen bij de koning.

De indrukwekkende staatsschuld die in België werd aangegaan vormt een verschijnsel dat nog niet in al zijn aspecten werd onderzocht. Tindemans moet regelmatig lezen dat de staatsschuld in de jaren zeventig uit de hand liep, maar dat blijkt niet uit de cijfers. Hij toont dit aan met een uitgebreide tabel waaruit blijkt dat de openbare schuld in % BNP tussen 1955 en 1998 het laagst is tijdens zijn premierschap (van 1974 tot 1978).

1.4.14 Hoofdstuk 28: Het einde van het Egmontpact

Het Egmontpact is een gemeenschapspact dat de partijvoorzitters hadden gesloten. Het blijkt achteraf echter slechts uitvoerbaar mits wijziging van de grondwet. De partijvoorzitters van de regeringspartijen willen de nodige wetten door het parlement jagen zonder op een grondwetswijziging te wachten. Tindemans heeft hierop negatief geantwoord en biedt zijn ontslag aan bij de koning op 11 oktober 1978 met de bekende woorden “Ik ga van deze tribune weg, ik ga naar de koning en ik bied het ontslag aan van deze regering”.

De dagen die hieraan vooraf gaan, zijn een fase vol ergernis geweest. Vanaf begin augustus tot 11 oktober 1978 wordt de sfeer in de regering en tussen de regering en de voorzitters van de coalitiepartijen troebeler. Tindemans geeft deze groei tot ergernis weer aan de hand van dagboeknotities. In zijn dagboek vertelt hij over de regeringsonderhandelingen die aan zijn ontslag vooraf gingen. Hij vertelt ook over Kris Martens, zoon van Wilfried Martens, die in Spanje een ernstig ongeval had. Ook de dood van Paus Paulus VI krijgt een plaatsje in zijn dagboek. De nieuwe paus is Johannes Paulus I. Tindemans schrijft over de Katholikentag in Freiburg im Breisgau. Hij reist in die periode naar Japan. Ondertussen wordt er door de commissie een stuk staatshervorming goedgekeurd.

Tindemans kan om concrete redenen niet ingaan op de eis om de vertrouwenskwestie te stellen op de betwiste punten. Het betreft immers de grondwet (gewijzigd in 1960) en in het land heerst er na lange tijd een volmaakte rust. De enige verdedigbare houding bestaat erin het parlement de teksten te laten bespreken. Zijn ontslag gebeurt na een grondige analyse en niet na een emotionele opwelling.

In de dagen die volgen op zijn ontslag krijgt Tindemans massa's brieven en vele mondelinge en telefonische reacties. Gaston Eyskens noemt de Vlamingen sullen omdat ze het Egmontpact goedkeurden.

1.5 Deel IV: DE BELEVING 1978-1989

1.5.1 Hoofdstuk 29: Vijf regeringen in twee jaar

Het ontslag van Tindemans (56) op 11 oktober 1978 leidt ertoe dat de Socialistische Partij uiteen valt in twee afzonderlijke partijen, SP en PS. Defensie-minister Paul vanden Boeynants wordt belast met de vorming van een regering. Het wordt een overgangskabinet. De nieuwe verkiezingen vinden plaats op 17 december 1978. Na de verkiezingen wordt er een coalitie gevormd van christen-democraten, socialisten en FDF onder leiding van Wilfried Martens. Tindemans wordt voorzitter van de CVP. Bij de Europese verkiezingen van 1979 haalt hij bijna een miljoen voorkeurstemmen.

Op 28 maart 1981 komt de top van de Nationale Bank bijeen om de positie van de Belgische Frank te onderzoeken in het licht van de begrotingsproblemen en de onenigheid in de regering. De regering Martens kan niet tot een besluit komen ivm de devaluatie van de munt. Martens biedt het ontslag van zijn regering aan. Mark Eyskens is de formateur van een nieuwe regering.

Ook bij de nieuwe regering heerst er een permanente crisissfeer. Er wordt getwist over het wetsontwerp tegen racisme. Tindemans maakt hierbij de bedenking dat men bij wetsontwerpen of wetsvoorstellen met sterke impact op de samenleving bijna nooit tot een debat van hoog niveau komt. Er wordt blijkbaar geen inspanning geleverd om een onberispelijke tekst goed te keuren. Na een al te snelle behandeling in de kamer komt de tekst dan in de senaat.

Op 21 februari dient Mark Eyskens zijn ontslag in.

Tindemans krijgt bezoek van het IMF in zijn woning in Edegem. Het IMF oordeelt dat een forse devaluatie van de BEF onvermijdelijk zal zijn, gepaard gaande met een blokkering van de lonen en de prijzen.

1.5.2 Hoofdstuk 30: Ontgoocheling en ommekeer

Bij de verkiezingen van 8 november 1981 komen de Vlaamse christen-democraten met een programma in het straatbeeld. Het programma wordt aan de kiezer voorgesteld als het zogenaamde JET-plan (Jeugd, Economie, Toekomst). De boodschap komt echter niet over. De CVP verliest bijna twaalf procent van haar kiezers. De grote winnaars zijn de liberalen. Willy de Clerq wordt als formateur aangesteld. Op 1 december is hij formateur af wegens problemen ivm de samenstelling van een nieuwe regering, en wordt Nothomb als formateur aangesteld.

Martens heeft uiteindelijk de leiding over een tweeledige regering bestaande uit christen-democraten en liberalen. Tindemans heeft te kampen met een gewetensprobleem want ze vragen hem om voorzitter te worden van het Europees Parlement. Hij vindt dat hij dit nog niet mag doen gezien de omstandigheden waarin zijn land zich bevindt. Hij besluit de portefeuille van Buitenlandse Zaken te aanvaarden. Het departement heeft voortaan de naam 'Buitenlandse Betrekkingen'. De binnenlandse politiek laat hij links liggen.

1.5.3 Hoofdstuk 31: Buitenlandse Zaken en diplomatie

Op 21 februari 1982 devalueert de Belgische munt met 8,5 procent.

Tindemans legt uit dat hij geen vreemdeling is voor de verantwoordelijkheid die hij nu te dragen heeft als minister van Buitenlandse Zaken. Hij vertelt over zijn jeugd waarin hij veel in aanraking kwam met het buitenland. Nu kan hij ten volle behartigen wat hem altijd al heeft geboeid: 'Internationale Aangelegenheden en Europa'.

Volgens Tindemans is diplomatie een vitaal deel van de staatsuitrusting.

1.5.4 Hoofdstuk 32: Dubbelbesluit en plaatsing raketten

De Navo-ministers van Buitenlandse Zaken en defensie beslissen op 12 december 1979 om enerzijds de Navo-kernwapens voor de middellange afstand in Europa te moderniseren en anderzijds de Sovjet-Unie uit te nodigen voor onderhandelingen over de middellangeafstandsraketten. Het besluit heeft dus duidelijk twee sporen: één voor modernisering en één voor wapenbeheersing. Tussen 1983 en 1988 worden er door de Verenigde Staten 572 gemoderniseerde kernwapens in Europa geïnstalleerd.

Op 15 maart 1985 beslist Martens, ondanks veel protest van organisaties en politici, om de overkomst van zestien Amerikaanse kernraketten zo snel mogelijk te laten gebeuren. Aan die beslissing gingen twee hectische maanden vooraf. Tindemans toont aan hoe moeizaam de besluitvorming over controversiële dossiers soms verloopt.

Tindemans lanceert het tijdschrift 'Beraad'; hierin schrijft hij het artikel 'Manifest van Wil en Hoop, een christendemocratie voor de toekomst'. Hij wordt hiervoor veroordeeld "omdat je in de CVP alleen collectief mag denken", aldus Tindemans.

Op 9 februari 1985 houdt de CVP haar jaarlijks congres te Gent. Dat congres is een voorbeeld van democratische besluitvorming. De afgevaardigden spreken zich uit en geven uitdrukking aan wat er bij de mensen leeft.

In januari 1985 bezoekt Tindemans president Reagan . Premier Martens, Minister van Buitenlandse Zaken Tindemans en vakbondsleider Fons Verplaetse vertrekken naar Washington met het standpunt om tegen eind 1987 het Navo-dubbelbesluit uit te voeren, tenzij de supermogendheden ondertussen tot een akkoord komen. Op het moment dat Leo Tindemans de onderhandelingszaal wil binnengaan, glipt Fons Verplaetse de zaal eerst binnen. Tindemans noemt hem een Belgische hofmeier.

In maart 1985 heeft Tindemans een gesprek met Margaret Thatcher. Hij moet er een kanonnade tegen Europa incasseren.

1.5.5 Hoofdstuk 33: Duarte, Gromyko, Pflimlin

Als voorzitter van de Europese Volkspartij wordt Tindemans voortdurend ondervraagd over de gebeurtenissen in bepaalde Centraal-Amerikaanse landen, vooral dan in El Salvador. Napoleon Duarte heeft daar de leiding van de christen-democraten in handen. Hij komt echter in botsing met opstandelingen, die er een guerrillaoorlog voeren.

Tindemans heeft op menselijk vlak vrij goede relaties kunnen ontwikkelen met de Sovjetminister van Buitenlandse Zaken, Andrei Gromyko. Zijn kennis van Buitenlandse Zaken was “uitzonderlijk”, zijn ervaring “ongeveer evenaard”.

Tindemans leert de Franse politicus, Pflimlin, kennen op bijeenkomsten van de Nouvelles Equipes Internationales. De Fransman heeft een sterke Europese overtuiging.

1.5.6 Hoofdstuk 34: Benelux, een mooie droom

Tindemans heeft een bijzondere interesse voor de Benelux-gedachte. Hij is van mening dat Nederland, België en Luxemburg maar doeltreffend en behoorlijk in de Europese Unie kunnen optreden als ze hardnekkig samenwerken.

1.5.7 Hoofdstuk 35: Congo-Zaire

België heeft als koloniale mogendheid afgedaan. Zaire wordt onafhankelijk in 1960, Rwanda en Burundi in 1962. Tindemans pleit ervoor de relaties tussen België en Afrika schriftelijk vast te leggen. België wil de behartiging nastreven van de economische welvaart en het sociaal welzijn, zowel van de Afrikaanse als van de Belgische bevolking, met eerbied voor beider identiteit. België wil opkomen voor een ontvoogd, stabiel Afrika.

Tindemans wordt meer dan eens benaderd om belangrijke internationale mandaten te aanvaarden, zo ook de post van secretaris-generaal van de Navo. Hij gaat hier echter niet op in, omdat het niet in zijn gezinsleven past.

1.5.8 Hoofdstuk 36: Navo vóór en na val muur

Solidariteit blijft de grondwet van het bondgenootschap. Aan beide zijden van de oceaan moet voldoende begrip worden opgebracht voor een Europese veiligheidspolitiek als additioneel element van de Atlantische solidariteit, niet als een verzwakking daarvan.

Volgens Tindemans moet het herenigd Duitsland worden opgenomen in de Europese Unie.

In 1990 houdt Tindemans een voordracht tijdens een symposium over de veiligheidspolitiek. Hij is voor een gemeenschappelijk defensiebeleid in de EU. Ook zegt hij dat er vele redenen zijn om te geloven dat West-Europa in die tijd wordt belaagd door Oost-Europese landen.

1.6 Deel V: DE BEKRONING 1989-1999

1.6.1 Hoofdstuk 37: Europees Parlement: een captiverende fase

Twaalf jaar lang (van 1979 tot 1981 en van 1989 tot 1999) is Tindemans rechtstreeks verkozen lid van het Europees Parlement.

Gedurende negen jaar (van 1976 tot 1985) is Tindemans voorzitter van de EVP (Europese Volkspartij). In haar partij zetelen christen-democratische partijen uit de lidstaten van de Europese Unie en nog enkele andere landen. In 1991 wordt Tindemans verkozen tot fractieleider van de EVP in het Europees Parlement.

1.6.2 Hoofdstuk 38: Maagdenburg en Genève

Tindemans neemt deel aan de campagne van de verkiezingen op 18 maart 1990 in de DDR. Hij geeft op 28 februari 1990 een spreekbeurt in Maagdenburg.

Tindemans reist in 1990 ook naar Genève, waar hij een ontmoeting heeft met prins Sadrudin Aga Khan, die op zijn kasteel een colloquium houdt over ‘non-proliferatie in een ontwapende wereld’.

1.6.3 Hoofdstuk 39: Ontwikkelingslanden en Europa

De algemene tendens die in die periode zichtbaar wordt in de wereld van de ontwikkelingspolitiek is niet goed. Tindemans is medevoorzitter van de Paritaire Assemblee van de ACP-landen (Afrika, Caribische Zee, Pacific).

1.6.4 Hoofdstuk 40: Maastricht en wij

De topconferentie in Maastricht vindt plaats in december 1991. De beslissingen die daar worden genomen zijn: de oprichting van een economische en een monetaire unie, een gemeenschappelijk buitenlands beleid en de integratie van de WEU (West-Europese Unie) in de EU. Tindemans legt uit wat Maastricht voor hem betekent.

1.6.5 Hoofdstuk 41: Op missie naar de Balkan

De Carnegie Endowment for International Peace komt op 13 en 14 januari 1995 te Londen bijeen om na te gaan naar welke conflicten haar aandacht in de toekomst moet uitgaan. Tindemans wordt voorzitter van een internationaal comité waarin hij een eindverslag moet maken met een analyse van de twisten in de Balkan, gevolgd door aanbevelingen om die twisten te doen afnemen of bij te leggen. De tekst wordt gepubliceerd onder de titel ‘Unfinished Peace’.

Tindemans wordt uitgenodigd in het “moederhuis” van het Aspen Institute en geeft daar een voorstelling van de Europese integratie aan Amerikanen. In het panel zit ook Charles Powell, de adviseur van Margaret Thatcher en de inspiratiebron voor haar anti-Europees gedachtegoed. Toch verdedigt Tindemans met vuur de Europese integratie en veroordeelt de Engelse houding ten opzichte van Europa.

1.6.6 Hoofdstuk 42: Energie voor Noord-Korea

In Noord-Korea heerst er in 1999 sinds geruime tijd een ware hongersnood. Het land heeft nood aan een betere economische ontwikkeling. Die kan echter niet op gang worden gebracht omdat een algemeen tekort aan energiebronnen wordt vastgesteld. Amerika en Europa besluiten om Noord-Korea financieel te steunen. Eerst moet er echter meer informatie ingewonnen worden over de intenties en de houding van Noord-Korea en moet er nagegaan worden hoe landen als Japan, China en Australië over de nieuwe initiatieven denken. Tindemans heeft de leiding over de commissie Buitenlandse Zaken van het Europees Parlement en zal die informatie verschaffen.

1.6.7 Hoofdstuk 43: Veiligheid en defensie

De leden van de Commissie Veiligheids- en Defensiebeleid pakken de problematiek zelf aan, als bijdrage tot de Intergouvernementele Conferentie, aangekondigd voor 1996. Tindemans wordt voorzitter en houdt een pleidooi voor meer veiligheid. Ook is hij van mening dat de Europese Unie nood heeft aan een gemeenschappelijk defensiebeleid.

1.6.8 Hoofdstuk 44: Vaarwel Straatsburg

Op 4 mei 1999 is Tindemans voor de laatste keer in het Europees Parlement in Straatsburg.

1.7 Deel VI: DE VERVULLING

1.7.1 Hoofdstuk 45: Afscheid

Het innigste deel van het leven van Tindemans werd gevormd door zijn eigen persoonlijk leven. Hij schenkt veel aandacht aan de mensen die hij gedurende zijn leven ontmoet heeft. Toch vindt hij dat gedenkschriften een andere bedoeling hebben dan een

prentenverzameling. Hij geeft af en toe lijnen van een portret weer, dit om een situatie te verduidelijken of een karakter weer te geven.

1.7.2 Hoofdstuk 46: Groei van een overtuiging

Tindemans vertelt over de oorsprong van zijn christen-democratische overtuiging. Hij kreeg die van thuis uit mee, maar werd er zelf ook door overtuigd. De lectuur opende voor hem veel poorten. Hij legt uit hoe de CVP ontstond. Hij geeft zijn mening over de verschillende Vlaamse partijen: de liberalen, de socialisten, de christen-democraten, de extreem-rechtsen. Tindemans is een overtuigd Christen. Hij betreurt het dat er in Vlaanderen een ontkerstening plaatsvond, ondanks de evenwichtige, ontwikkelde en bezielde Vlaamse Kerk.

1.7.3 Hoofdstuk 47: Mijn kleine jungle

Tindemans maakt een balans op van zijn leven. Hij vertelt over zijn jeugd, zijn ouders, zijn oorlogservaring, zijn studententijd, zijn binnenlandse politieke carrière, zijn buitenlandse politieke carrière.

1.7.4 Hoofdstuk 48: Een politiek testament

In 1999 neemt Tindemans (77) afscheid van de politiek.

1.7.5 Hoofdstuk 49: Ijdelheid der ijdelheden

Tindemans ontving in zijn leven zes prijzen: de Karlspreis, de Liborusmedaille, de Stresemannmedaille, de Schumanprijs, de Dr. Heinrich Braunspreis, de Chateaubriandmedaille.

De bedoeling van Tindemans was om uit zijn belevenissen die door de politiek op een of andere manier werden beheerst, een aantal feiten en gebeurtenissen te lichten die een

verbeterd inzicht kunnen geven in wat er de laatste vijftig jaar in België is gebeurd. Dat veronderstelde een keuze.

Hij bereidt ook enigszins zijn uitvaart voor.

Hij sluit af met de woorden “Deo Gratias”.

(Tindemans 2002: 9-588)

Hoofdstuk 2: Vragenschema

2.1 Introductie

Bij het analyseren van twee hoofdstukken, hoofdstuk 19: ‘Aankoop van vliegtuigen’ en hoofdstuk 26: ‘Onze troepen landen in Kolwezi’ (zie bijlage 2), zal ik gebruik maken van een vragenschema (zie bijlage 1) opgesteld door mijn promotor Hilde van Belle en haar collega Anne Reynders. Het vragenschema bestaat uit twee delen: een argumentatieanalyse en een retorische analyse. Bij beide reeksen wordt er op basis van de vragen een evaluatie gevraagd.

In overleg met Hilde van Belle bracht ik wijzigingen aan in het vragenschema met als doel het vragenschema te verbeteren. Zo brachten we de eerste twee vragen van de argumentatieanalyse samen tot één vraag en dat om beter het verband te kunnen aantonen tussen de vragen. “Wat zijn de standpunten?” en “Wat zijn de argumenten?” werd “Wat zijn de standpunten en hun argumenten?”. Ook werden de vragen: “Is er sprake van enkelvoudige / meervoudige argumentatie?” en “Is er sprake van onderschikkende / nevenschikkende argumentatie?” samengenomen tot “Hoe zijn de argumenten gestructureerd?”. Dat deden we om de leesbaarheid van de analyses te verhogen. Ook bij de retorische analyse brachten we enkele aanpassingen aan. De oorspronkelijke vragen: “Hoe zijn de argumenten geordend?” en “Welke argumenten krijgen de meeste tekst toegemeten?” werden herleid tot twee subvragen. De hoofdvraag werd “Hoe is de tekst opgezet?”. We voegden de vraag: “Wordt er gebruik gemaakt van beelden, uitdrukkingen of metaforen?” bij. Ook leek het ons nuttig om de vraag naar het logos, ethos en pathos toe te voegen. Deze twee laatste ingrepen werden gedaan omdat Tindemans veel metaforen gebruikt en ook functioneel gebruik gemaakt van ethos, logos en pathos.

Bij het beantwoorden van die vragen moest ik rekening houden met twee visies op argumenteren. De ene visie ziet argumenteren als een vorm van partijdig communiceren waarbij het erom gaat iemand voor jouw mening te kunnen winnen. Deze visie staat ook

bekend als het *praktijkmodel*, ze staat beschreven in het handboekje dat ik gebruikte in het derde jaar van mijn opleiding tot vertaler.

In onze ogen is argumenteren vooral een vorm van partijdig communiceren die eerder tot doel heeft medestanders te winnen dan de directe opponent tot beter inzicht te brengen. Wij zien argumenteren dus niet als een dialectisch spel, waarbij de spelers aan de hand van strikte spelregels op zoek zijn naar wat waar is. Wat niet wegneemt dat ook bij argumenteren als partijdig communiceren bepaalde, vaak impliciete spelregels gelden.

(Braas, Van der Geest, De Schepper 2001: Woord vooraf)

De andere visie leerde ik beter kennen tijdens mijn Erasmusuitwisseling die ik in Amsterdam heb doorgebracht. Aan de Universiteit van Amsterdam hebben Rob Grootendorst en Frans van Eemeren een visie op argumenteren ontwikkeld die beter bekend staat onder de naam van de pragma-dialectiek en die gebruik maakt van het ideaalmodel. Zij zien argumenteren als een zoeken naar de waarheid waarbij de deelnemers eropuit zijn tot een oplossing van een verschil van mening te komen. Deze visie is eerder *theoretisch*.

De argumentatieleer die hier wordt uiteengezet, is gebaseerd op een ‘pragma-dialectische’ benadering. In deze benadering wordt ervan uitgegaan dat argumentatie erop gericht is een verschil van mening met verbale middelen op te lossen. Dit houdt in dat argumentatie als een onderdeel wordt beschouwd van expliciete of impliciete discussie tussen twee partijen die een verschillende positie innemen ten opzichte van dezelfde propositie. De argumentatie heeft ten doel de andere partij door middel van een discursieve verdediging te overtuigen van een bepaald standpunt en daardoor het verschil van mening uit de wereld te helpen.

(Van Eemeren, Grootendorst, Snoeck Henkemans 2001: Woord vooraf)

Bij de beantwoording van de vragen ga ik meestal uit van de eerste visie, het praktijkmodel, omdat die me het meest lijkt aan te sluiten bij de werkelijkheid. Het leven is ook niet ingedeeld in spelregels die je maar hoeft te volgen om tot de waarheid komen. Het praktijkmodel is eveneens eerder geschikt voor tekstanalyse, omdat ze niet tot in de details ingaat op ieder klein stukje tekst, maar de tekst in zijn geheel analyseert. Bij de beantwoording van sommige vragen kwam een rationalistische, pragmadialectische kijk op argumenteren echter wel van pas. Dat was dan vooral bij de argumentatieanalyse omdat die analyse beoordeelt of de argumenten aanvaardbaar zijn of niet. Aanvaardbaarheid is makkelijker te beoordelen aan de hand van regeltjes.

2.2 Fundering

2.2.1 Argumentatieanalyse

2.2.1.1 Wat zijn de standpunten en hun argumenten?

Onder standpunt verstaan we de uitspraak waarvan je de juistheid of terechtheid probeert aan te tonen. Een argument is een uitspraak waarmee het standpunt wordt onderbouwd (Braas, Van der Geest, De Schepper 2001:16).

2.2.1.2 Is er één eindconclusie? Welke?

In de eindconclusie geeft degene die een standpunt innam weer of dat standpunt aanvaard werd of niet.

2.2.1.3 Hoe zijn de argumenten gestructureerd?

2.2.1.3.1 Enkelvoudige argumentatie

Dat is de meest eenvoudige vorm van argumentatie die bestaat uit een samenstel van twee uitspraken: het standpunt en het argument (de volgorde kan ook omgekeerd zijn) (Braas, Van der Geest, De Schepper 2001:19).

Schematisch weergegeven komt dat neer op: 1, 1.1

2.2.1.3.2 Meervoudige argumentatie

Meervoudige argumentatie is in feite een combinatie van meerdere enkelvoudige argumenten, het zijn allemaal kleine betoogjes op zich, die onafhankelijk van elkaar staan.

Schematisch weergegeven komt dat neer op: 1.1, 1.2, 1.3

2.2.1.3.3 Nevenschikkende argumentatie

Ook nevenschikkende argumentatie is een combinatie van meerdere deelargumenten. Kenmerkend voor nevenschikkende argumentatie is dat ieder deelargument op zichzelf onvoldoende is om het standpunt afdoende te steunen. Pas de combinatie van twee of meer deelargumenten geldt als voldoende ondersteuning (Braas, Van der Geest, De Schepper 2001:21).

Schematisch weergegeven komt dat neer op: 1, 1.1a, 1.1b, 1.1c.

2.2.1.3.4 Onderschikkende argumentatie

Argumenten kunnen op hun beurt ook weer door andere argumenten (subargumenten) worden ondersteund.

Schematisch weergegeven komt dat hier op neer: 1, 1.1, 1.1.1, 1.1.1.1.

2.2.1.4 Om welke soorten redeneringen gaat het?

Volgens Cees Braas, Ellie van der Geest en Annemieke de Schepper bestaan er zes verschillende soorten redeneringen:

- Analogieredeneringen, waarbij specifieke gevallen met elkaar worden vergeleken.
- Generalisering, waarbij uit een voorbeeld een algemene uitspraak wordt afgeleid.
- Causaliteitsredeneringen, waarbij uit een oorzaak een gevolg wordt afgeleid of andersom.
- Autoriteitsredeneringen, waarbij er wordt vanuit gegaan dat iets het geval is omdat een autoriteit dat vindt.
- Eigenschap-oordeelredeneringen, waarbij een oordeel wordt gerechtvaardigd doordat iets bepaalde kenmerken heeft.
- Doel-middelredeneringen, waarbij een middel als gewenst wordt gebracht, omdat het tot een gewenst doel leidt.

Van Eemeren, Grootendorst en Snoeck Henkemans onderscheiden maar drie soorten argumentatieschema's – redeneringen:

- Argumentatie gebaseerd op een kentekenrelatie, waarbij een standpunt verdedigd wordt door in het argument een bepaald kenmerk, kenteken of symptoom te noemen van hetgeen in het standpunt beweerd wordt.
- Argumentatie gebaseerd op een vergelijkingsrelatie, waarbij een standpunt verdedigd wordt door duidelijk te maken dat hetgeen in het standpunt beweerd wordt, overeenkomt met iets wat in de argumentatie genoemd wordt.
- Argumentatie gebaseerd op een causale relatie, waarbij een standpunt verdedigd wordt door een zodanig oorzakelijk verband te leggen tussen het argument en het standpunt. Van Eemeren, Grootendorst en Snoeck Henkemans onderscheiden hier een subtype van argumentatie, pragmatische argumentatie, waarbij een bepaald doel of een bepaalde handelwijze wordt aanbevolen en de argumentatie bestaat uit het opsommen van gunstige effecten of consequenties van het te bereiken doel of van de uit te voeren handelwijze.

Ik heb ervoor gekozen om de indeling van Braas te respecteren omdat ik deze indeling de meest functionele vind. Uit ervaring leerde ik dat argumentatie niet altijd in te delen is in argumentatie gebaseerd op een kentekenrelatie, op een vergelijkingsrelatie of op een causale relatie.

2.2.1.5 Evaluatie

2.2.1.5.1 Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?

Om de correctheid van de argumentatieschema's te testen kan je bij elk van die argumentatieschema's 'kritische vragen' stellen.

- Analogieredeneringen: "Zijn de twee gevallen vergelijkbaar?"
- Generalisering: "Is het gebruikte voorbeeld duidelijk, representatief genoeg om er een algemene uitspraak uit af te leiden?"
- Causaliteitsredeneringen: "Leidt de oorzaak wel altijd tot het gevolg?"

- Autoriteitsredeneringen: “Is de opgevoerde autoriteit wel voldoende om het standpunt te ondersteunen?”
- Eigenschap – oordeelredenering:
  - “Kan men uit de eigenschap het oordeel besluiten?”
  - “Zou het niet kunnen dat de eigenschap juist aangeeft dat het oordeel niet juist is?”
  - “Wordt het oordeel niet door andere eigenschappen gekenmerkt?”
- Doel – middelredenering: “Leidt het middel wel tot het gewenste doel?”

Ik koos ervoor om geen antwoorden te geven op de gestelde vragen omdat het antwoord op de vragen voor iedereen verschilt. Het antwoord op volgende vraag “Kan men uit de eigenschap, *tweehonderd ontwikkelingswerkers en zevenhonderd Afrikanen vonden de dood in schermutselingen*, besluiten dat het een verantwoordelijke en bekwame beslissing van de Belgische regering was om militairen naar Zaïre te sturen om landgenoten in nood te helpen en bijstaan?” is niet eenduidig. Voor de één zijn 900 doden niet voldoende om militairen naar Zaïre te sturen, voor de ander wel. Ik heb de vragen gesteld als hulpmiddel om argumentatie te beoordelen. Mijn inspiratie voor de *kritische vragen* haalde ik uit het handboekje *argumentatie* van Van Eemeren, Grootendorst en Snoeck Henkemans.

2.2.1.5.2 Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.

Volgens woordenboeken zoals Van Dale en Koenen is een drogreden een ‘sofisme’ of ‘bedrieglijke redenering’. De toevoeging ‘bedrieglijk’ maakt duidelijk dat er met een drogreden iets niet helemaal in de haak is. Het woord ‘sofisme’ herinnert eraan dat drogredenen geen recent verschijnsel zijn, maar dat ze al bestudeerd werden in de klassieke oudheid. De eerste die drogredenen bestudeerd heeft, is Aristoteles (384 – 322 v. Chr.). In zijn verhandeling *De Sophisticis Elenchis* schrijft hij over de wijze waarop de ‘sofisten’ ter discussie gestelde standpunten weerlegden. Deze sofisten waren rondtrekkende leraren die onderwijs gaven op allerlei gebied. Ze stonden bekend als uitstekende sprekers die over elk onderwerp met grote spitsvondigheid konden spreken. Omdat ze geen enkele truc of kunstgreep schuwden, is hun naam tot op de dag van

vandaag onlosmakelijk verbonden met drogredenen. In 1970 geeft Hamblin in zijn invloedrijk boek *Fallacies*, de evolutie van de studie van de drogredenen sinds Aristoteles. Een drogreden wordt niet langer gezien als een incorrecte zet in een debat, maar als een redenering die geldig lijkt maar ongeldig is (Van Eemeren & Grootendorst 2002: 9-10). Drogredenen zijn dus ook moeilijk te herkennen en te beoordelen.

De twee verschillende visies op argumenteren, die ik eerder in dit hoofdstuk ook al eens aanhaalde, geven dan ook een verschillende kijk op het begrip ‘drogreden’ weer. Braas, Van der Geest en De Schepper zien een drogreden als iets onvermijdelijks dat plaatsvindt in een praktijkmodel.

Sommigen vinden dat overtuigen uitsluitend hoort plaats te vinden langs verstandelijke weg op basis van inhoudelijke en zakelijke argumenten (het ideaalmodel). Als je dat vindt, dan kun je heel wat stappen in discussies zoals ze zich daadwerkelijk voordoen, afkeuren als drogredenen. Anderen vinden echter dat overtuigen een proces is waarin naast rationele soms ook gevoelsmatige aspecten een rol spelen (het praktijkmodel). Volgens deze opvatting vervalt de kwalificatie ‘drogreden’ voor een aantal discussiestappen. (Braas, Van der Geest, De Schepper 2001: 114)

De pragma-dialectici zien drogredenen dan weer als een verkeerde discussiezet, het is een overtreding van een discussieregel in een ideaalmodel.

Drogredenen worden in de pragmadialectische benadering geanalyseerd als niet-correcte discussiezetten waarin een discussieregel overtreden is. Dit houdt in dat een drogreden gedefinieerd kan worden als een taalhandeling die een poging om een verschil van mening op te lossen frustreert of negatief beïnvloedt. (Van Eemeren, Grootendorst, Snoeck Henkemans 1996: 384)

2.2.1.5.3 Zijn er lacunes in het betoog?

Bij het beantwoorden van deze vraag ben ik nagegaan of er uitspraken worden gedaan die ten onrechte niet worden beargumenteerd. Bij de analyse van hoofdstuk 26 leek het me ook nuttig hier de gegevens te vermelden die Tindemans zelf niet neerschrijft. In het algemeen heb ik geprobeerd zo dicht mogelijk bij de tekst te blijven, wat voor een tekstanalyse ook aan te raden is. Een aflevering van het CANVAS-programma *histories*¹ bracht echter zoveel nieuwe elementen over de landing in Kolwezi aan het licht dat ik het toch de moeite vond om ze in mijn analyse te vermelden. Het verzwijgen

---

¹ “Operatie Shaba” werd uitgezonden op 15 maart 2001. Meer informatie is te vinden op de website van CANVAS: www.canvas.be

van gegevens kan een strategisch manoeuvre zijn van de schrijver om zo te vermijden dat hij een standpunt moet verdedigen. Ook kan het verzwijgen van gegevens de schrijver goed van pas komen om zo zijn ethos hoog te houden. Daarbij gaat het dan over gegevens die de auteur in een slecht daglicht stellen.

2.2.2 Retorische analyse

Een analyse is pas compleet als je na het maken van een argumentatieve analyse, waarin je nagaat of de gebruikte argumenten *aanvaardbaar* zijn, ook nog een retorische analyse maakt. In een retorische analyse ga je na of de gebruikte argumenten *overtuigend* zijn voor een bepaald publiek.

2.2.2.1 Door welk publiek wordt dit betoog gelezen?

Overtuigingskracht van een betoog heeft vooral te maken met een juiste afstemming van argumenten op het beoogde publiek (Braas, Van der Geest, De Schepper 2001: 28). Het is belangrijk dat de schrijver zich een zo realistisch mogelijk beeld vormt van zijn publiek. Dat is zeer moeilijk voor de schrijver omdat hij zijn publiek nooit met zekerheid kan kennen. Hij kan zijn beeld over zijn publiek ook niet aanpassen (zoals de spreker dat kan doen), hij krijgt immers geen feedback van zijn publiek tijdens het schrijven.

Om toch tot een oplossing van deze vraag te komen heb ik eerst getracht zelf een beeld te vormen van een mogelijk publiek van de memoires van Leo Tindemans. Bij dat mogelijke publiek – mensen die in politiek geïnteresseerd zijn en mensen die graag lezen – deed ik navraag of ze inderdaad het boek hadden gelezen en of zij mij misschien nog wat meer konden vertellen over het mogelijke publiek van die memoires. Van één persoon ontving ik ook een mail waarin hij beschrijft waarom hij de memoires heeft gelezen.

Ik kan het volgende kwijt ivm het lezen van de memoires van ex-premier Leo Tindemans. De politieke geschiedenis van België boeit mij al sinds de humaniora (jaren '70 dus), en laat dat nu juist de periode zijn waarin deze éminence grise de lakens uitdeelde in de nationale politiek.

Bovendien bevat de autobiografie als genre mij enorm, ongeacht of het om een politicus, een podiumkunstenaar of een auteur gaat en als er tenminste geen ghostwriter mee gemoeid is. En daar verdenk ik Leo Tindemans helemaal niet van. Zijn intelligentie, persoonlijke stijl en welbespraaktheid stonden en staan buiten kijf.

Je krijgt als lezer een historische en bijzonder verhelderende blik op het reilen en zeilen in de Wetstraat en zelfs al laat de schrijver niet steeds het achterste van zijn tong zien, hij geeft omstandig en met veel kleurrijke details een interessante visie op het hoe en waarom van de belangrijke politieke dossiers over de jaren, de machtsstrijd binnen een partij, de niet-openbare gesprekken en akkoorden, de rol van de Koning in de parlementaire monarchie... De achterkant van de headlines zeg maar. Leo springt wel zuinigjes om met humor maar ... de ernst zit hem nu eenmaal ingebakken.
(mail ontvangen van de heer Mispelters op 5 december 2002)

Maar natuurlijk was er maar één man die me echt kon vertellen voor welk publiek hij heeft geschreven, meneer Leo Tindemans. Op 3 april 2004 nam ik een interview (zie bijlage 3) van hem af in de campus van de vroegere handelshogeschool. Hij vertelde me dat het antwoord op mijn vraag terug te vinden is in de proloog van zijn boek. Hij heeft in de eerste plaats geschreven voor zijn vrouw, zijn kinderen en zijn vrienden. Maar later in het interview blijkt toch ook dat hij veel rekening heeft moeten houden met het ‘marketingstandpunt’ van zijn uitgever. Als het aan hem had gelegen dan had hij twee boeken geschreven – voor twee verschillende soorten publiek dus - één over buitenlandse politiek en één over binnenlandse politiek. Maar volgens de uitgever kopen Vlamingen geen twee boeken van dezelfde politicus. Ook wou Tindemans meer tegemoetkomen aan de wensen van de Duitstaligen in België. Maar dat publiek was dan weer te klein volgens de uitgever.

Ik geef alleen in mijn eerste analyse ‘Hoofdstuk 19: Aankoop van vliegtuigen’ een antwoord op deze vraag omdat deze vraag toepasbaar is op heel het boek en dus ook op mijn tweede analyse ‘Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi’.

2.2.2.2 Wat is het genre van dit betoog?

Het oplossen van deze vraag was eigenlijk de eerste stap die ik heb ondernomen om mijn scriptie tot een goed einde te brengen. Ik ben begonnen met een analyse te maken van het genre ‘de memoires’. Eerst heb ik getracht de ontwikkeling en de evolutie van het genre te beschrijven, dan heb ik geprobeerd de kenmerken van het genre uiteen te zetten, en tenslotte heb ik de verschillen duidelijk gemaakt tussen de memoires, de

autobiografie en het dagboek. Dat laatste heb ik gedaan omdat die genres zo dicht bij elkaar liggen.

Na deze theoretische uiteenzetting leek het me nuttig de mening te weten van de schrijver zelf. Dus stelde ik hem tijdens ons interview op 3 april 2004 ook enkele vragen over het genre. Zo kwam ik te weten dat hij vindt dat het zonder twijfel memoires zijn, maar dat je nooit kan vermijden dat er autobiografische elementen in zullen zitten.

Ik geef alleen in mijn eerste analyse ‘Hoofdstuk 19: Aankoop van vliegtuigen’ een antwoord op deze vraag omdat deze vraag toepasbaar is op heel het boek en dus ook op mijn tweede analyse ‘Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi’.

2.2.2.3 Dient de tekst zich aan als informatief of persuasief?

Het is belangrijk om te weten of een tekst zich aandient als informatief of als persuasief omdat informatie geloofwaardiger kan overkomen als hij zich aandient als informatief.

In *Het ontwerp van overtuigende teksten* maakt Hans Hoeken duidelijk dat het verschil tussen persuasieve en informatieve teksten niet altijd duidelijk is. Hoeken koppelt dit aan de intentie van de auteur. (...). Hoeken verwijst hiervoor naar onderzoek van Fukada (1986) en Cacioppo (1979), waaruit blijkt dat lezers veel wantrouwiger staan t.o.v. het waarheidsgehalte van de beweringen van teksten die zich als persuasief voordoen dan bij teksten die gewoon informatie pogen te verschaffen. Bij informatieve teksten lijkt de lezer meer uit te gaan van het communicatiebeginsel dan bij persuasieve teksten. De vier criteria die daarbij gelden zijn: helderheid, eerlijkheid, efficiëntie en relevantie. De lezer reageert wantrouwiger op met name de eerlijkheid van de schrijver van persuasieve teksten.

(Van Belle, Hilde. 2000. *Hebben de verliezers het gelijk aan hun kant?!*. Over taal. September/December)

2.2.2.4 Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie?

Volgens Perelman² bestaan er twee verschillende groepen uitgangspunten als vertrekpunt van argumentatie: uitgangspunten die betrekking hebben op het ‘werkelijke’ en uitgangspunten die betrekking hebben op het ‘verkiezlijke’.

---

² Chaïm Perelman is een Belgische filosoof die samen met zijn landgenote Lucie Olbrechts-Tyteca een bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van de argumentatietheorie die hoog wordt aangeslagen.

De eerste groep bestaat uit feiten, waarheden en veronderstellingen. ‘Feiten’ en ‘waarheden’ zijn door elk rationeel wezen erkend en behoeven geen rechtvaardiging. ‘Veronderstellingen’ zijn uitgangspunten die een vermoeden over de werkelijkheid weergeven. Er wordt aangenomen dat ze in een later stadium bevestigd zullen worden.

De tweede groep bestaat uit waarden, waardehiërarchieën en loci. ‘Waarden’ zijn uitgangspunten die verband houden met de voorkeuren van een specifiek auditorium (Perelmans benaming voor publiek) voor het een boven het ander. In een retorische benadering van argumentatie spelen waarden een belangrijkere rol. Overeenstemming over waarden maakt een gemeenschappelijke handelwijze mogelijk. ‘Waardehiërarchieën’ zijn in de regel nog belangrijkere uitgangspunten dan de waarden zelf. De hiërarchie die tussen de verschillende door de leden van een auditorium aangehangen waarden bestaat, verschilt per auditorium sterker dan de waarden zelf. ‘Loci’ zijn voorkeuren van een specifiek auditorium van een algemene aard die in een argumentatie voor dat auditorium zonder meer als rechtvaardiging voor gedane uitspraken kunnen dienen. (Van Eemeren, Grootendorst, Snoeck Henkemans 1997 : 125-127)

2.2.2.5 Zijn er informatieve delen met een retorische functie?

Een tekst is vaak een mengeling van louter informatieve delen en delen met een retorische functie. Als de auteur delen die eigenlijk een retorische, overtuigende functie hebben als louter informatief voorstelt, dan doet hij dat omdat hij vermoedt dat zijn publiek informatieve delen geloofwaardiger vindt dan overtuigende delen.

2.2.2.6 Hoe is de tekst opgezet?

2.2.2.6.1 Hoe zijn de argumenten geordend?

Bij het oplossen van deze vraag heb ik geprobeerd de opzet van de tekst per alinea weer te geven, en daarbij aan te duiden waar de argumenten staan.

2.2.2.6.2 Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen?

Na het oplossen van de vraag “Hoe zijn de argumenten geordend?” kon ik nagaan of de argumenten op voorkeursplaatsen staan, en de schrijver dus zijn argumenten strategisch ordende.

2.2.2.7 Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden?

Als een tekstdeel een illustratie, kopje of veel voorbeelden krijgt dan kunnen we ervan uitgaan dat dat tekstdeel in de verf moet worden gezet en dus belangrijk is, of dat het de aandacht moet afleiden van een ander tekstdeel.

2.2.2.8 Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van beelden, uitdrukkingen of metaforen?

Beelden, uitdrukkingen en metaforen maken de tekst levendiger en overtuigender.

2.2.2.9 Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst?

Het kan soms lijken dat de auteur louter informatie wil geven met zijn tekst, maar eigenlijk geeft hij ook impliciete waardeoordelen weer.

2.2.2.10 Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos, pathos?

De Griekse wijsgeer Aristoteles maakte als eerste het onderscheid tussen de drie overtuigingsmiddelen logos, ethos en pathos. Logische argumenten appelleren aan het verstand en leiden tot logische conclusies. Ethische argumenten benadrukken direct of indirect de kwaliteiten van de spreker. Pathetische argumenten spelen in op de gevoelens van het publiek. Volgens Aristoteles is ‘ethos’ het meest effectief.

Net als over het fenomeen ‘drogredenen’ zijn de vertegenwoordigers van de beide visies op argumenteren het oneens over de overtuigingsmiddelen logos, ethos en pathos.

Volgens het praktijkmodel kunnen de ethische en de pathetische argumenten net zo overtuigend zijn als de logische argumenten. Ze maken ook een onderscheid tussen verschillende culturen.

Het is dus duidelijk dat een betoog met alleen logisch sterke argumenten niet per definitie het meest effectieve betoog hoeft op te leveren. De juiste balans tussen logische, ethische en pathetische argumenten hangt echter af van het publiek, de situatie, de cultuur (denk aan verkiezingen in de VS met veel ethos en pathos!) en het onderwerp en niet van jouw persoonlijke voorkeur als zender!
(Braas, Van der Geest, De Schepper 2001: 52)

De pragmadialectici zijn het daar niet mee eens. Zij noemen pathetische drogredenen resoluut non-argumentatie.

Bij het gebruik van non-argumentatie staat doorgaans niet het overtuigen van de andere partij voorop, maar het winnen van bijval bij anderen. In plaats van argumentatie naar voren te brengen voor het standpunt dat ter discussie staat, wordt bijvoorbeeld ingespeeld op de emoties, sentimenten of vooroordelen van het geïnteresseerde publiek.
(van Eemeren, Grootendorst, Snoeck Henkemans 2001: 144)

Voor het retorisch overtuigingsmiddel ‘ethos’ zijn ze soepeler: “op zichzelf is er niets verwerpelijks aan een beroep op ethos” (van Eemeren, Grootendorst, Snoeck Henkemans 2001: 145).

2.2.2.11 Evaluatie

2.2.2.11.1 Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek?

Bij de beoordeling of de argumenten effect sorteren bij het beoogde publiek ben ik afgegaan op mijn eigen indrukken. Bij de beoordeling van de argumentatie in hoofdstuk 19 kon ik ook afgaan op de mening van een journalist. Het is echter zeer moeilijk te beoordelen of de argumenten effect sorteren bij het beoogde publiek.

Hoofdstuk 3: Argumentatieve en retorische analyses

3.1 Hoofdstuk 19: De aankoop van vliegtuigen

In Navo-verband verwachtte men in 1975 een beslissing inzake de aankoop van nieuwe legervliegtuigen bij de vier lidstaten België, Denemarken, Nederland en Noorwegen. Na tal van selecties moest België uiteindelijk kiezen tussen het Amerikaanse toestel, de F-16, en het Franse toestel, de Mirage .

3.1.1. Argumentatieanalyse

3.1.1.1 Wat zijn de standpunten en hun argumenten?

1. Het besluit van de Belgische regering om de F-16 aan te kopen was juist.

- 1.1 Bij aankoop van legermateriaal moet het militaire karakter, veiligheid en prestaties, doorwegen
  - 1.1.1 De specialisten van de luchtmacht gaven de voorkeur aan het Amerikaanse toestel.
    - 1.1.1.1 Het Amerikaanse toestel zou over twintig jaar nog steeds bruikbaar zijn.
  - 1.2 Vanden Boeynants, die tegen de aankoop van de F-16 was, had geen overtuigende argumenten.
    - 1.2.1 Vanden Boeynants was slachtoffer van intriges.
      - 1.2.1.1 Het was niet duidelijk of Vanden Boeynants nog andere beweegredenen had om de Franse Mirage aan te kopen.
    - 1.2.2 Zijn argument dat de Fransen economische compensaties aanboden als de keuze op het Franse toestel viel, was niet overtuigend.
  - 1.3 Alle lidstaten van de Navo, behalve Frankrijk, hadden voor de F-16 gekozen.
    - 1.3.1 De ministers van Defensie uit de Navo-landen besloten in een slotcommuniqué dat de F-16 technisch beter en goedkoper was.
  - 1.4 Het was de regering die de verantwoordelijkheid voor de beslissing inzake de aankoop F-16 op zich moet nemen, en niet de sociale kopstukken.
    - 1.4.1a Landsverdediging is een essentiële taak van de soevereine staat.
      - 1.4.1a.1 De verantwoordelijkheid van de soevereine staat weegt vooral op de uitvoerende macht.
    - 1.4.1b Als de regering de verantwoordelijkheid voor de beslissing inzake de F-16 niet op zich nam, liep de militaire waarde van de wapens gevaar buiten beschouwing te worden gelaten.
      - 1.4.1b.1 Leburton wentelde de politieke verantwoordelijkheid ook af naar de sociale kopstukken, en dat leidde tot een crisis.

2. Minister Perin, die tegen de aankoop van de F-16 was, was vrij in de regering te blijven of haar te verlaten.

2.1 In 1969 had Minister Pierre Vermeylen ook verklaard een bepaald standpunt niet te kunnen delen met de regering, maar hij achtte dit niet belangrijk genoeg om daarvoor de regering te verlaten.

3.1.1.2 Is er één eindconclusie? Welke?

Er is één hoofdconclusie, namelijk dat het een juiste beslissing was van de Belgische regering om de F-16 aan te kopen. Er is ook een bijconclusie, namelijk het standpunt dat Minister Perin, die tegen de aankoop van de F-16 was, vrij was in de regering te blijven of haar te verlaten.

3.1.1.3 Hoe zijn de argumenten gestructureerd?

Er is zowel sprake van enkelvoudige als van meervoudige argumentatie. Een voorbeeld van enkelvoudige argumentatie is: 1.3, 1.3.1. Een voorbeeld van meervoudige argumentatie is: 1.2, 1.2.1, 1.2.2. Er is ook sprake van onderschikkende en van nevenschikkende argumentatie. Een voorbeeld van onderschikkende argumentatie is: 1.1, 1.1.1, 1.1.1.1. Een voorbeeld van nevenschikkende argumentatie is 1.4, 1.4.1a, 1.4.1b.

3.1.1.4 Om welke soorten redeneringen gaat het?

- (1) Het eerste argumentatieschema (1, 1.1) bij het eerste standpunt is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (2) De subargumentatie bij het eerste argumentatieschema (1.1, 1.1.1) is een autoriteitsredenering.
- (3) De subsubargumentatie bij de subargumentatie van het eerste argumentatieschema (1.1.1, 1.1.1.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (4) Het tweede argumentatieschema (1, 1.2) bij het eerste standpunt is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (5) De subargumentatie bij het tweede argumentatieschema (1.2, 1.2.1, 1.2.2) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.

- (6) De subsubargumentatie bij de subargumentatie van het tweede argumentatieschema (1.2.1, 1.2.1.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (7) Het derde argumentatieschema (1, 1.3) bij het eerste standpunt is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (8) De subargumentatie bij het derde argumentatieschema (1.3, 1.3.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (9) Het vierde argumentatieschema (1,1.4) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (10) De subargumentatie bij het vierde argumentatieschema (1.4, 1.4.1a, 1.4.1b) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (11) De subsubargumentatie bij het eerste deel van de subargumentatie van het vierde argumentatieschema (1.4.1a, 1.4.1a.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (12) De subsubargumentatie bij het tweede deel van de subargumentatie van het vierde argumentatieschema (1.4.1b, 1.4.1b.1) is een analogieredenering.
- (13) Het argumentatieschema (2, 2.1) bij het tweede standpunt is een analogieredenering.

3.1.1.5 Evaluatie

3.1.1.5.1 Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?

Om na te gaan of de argumentatieschema's correct zijn toegepast kan je bij elk van de redeneringen kritische vragen stellen.

- (1) [argumentatieschema 1,1.1]
  - Kan men uit de eigenschap, *bij aankoop van legermateriaal moet het militaire karakter doorwegen*, besluiten dat het een juiste beslissing was van de Belgische regering om de F-16 aan te kopen?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de Belgische regering de F-16 niet moest aankopen?

- Wordt de juistheid van de aankoop van de F-16 niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (2) [argumentatieschema 1.1, 1.1.1]
- Zijn de specialisten van de luchtmacht wel een voldoende autoriteit om te besluiten dat België er goed aan deed de F-16 aan te kopen?
- (3) [argumentatieschema 1.1.1, 1.1.1.1]
- Kan men uit de eigenschap, *over twintig jaar is het Amerikaanse toestel nog steeds bruikbaar*, besluiten dat de specialisten de voorkeur gaven aan het Amerikaanse toestel?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de specialisten niet de voorkeur gaven aan het Amerikaanse toestel?
  - Wordt de voorkeur voor het Amerikaanse toestel niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (4) [argumentatieschema 1,1.2]
- Kan men uit de eigenschap, *Vanden Boeynants had geen overtuigende argumenten*, besluiten dat het besluit van de Belgische regering om de F-16 aan te kopen juist was?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat het besluit van de Belgische regering niet juist was?
  - Wordt de juistheid van de aankoop van de F-16 niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (5) [argumentatieschema 1.2, 1.2.1, 1.2.2]
- Kan men uit de eigenschappen, *VDB was slachtoffer van intriges en zijn argument dat de Fransen economische compensaties aanboden als de keuze op het Franse toestel viel*, afleiden dat het besluit van de Belgische regering om de F-16 aan te kopen juist was?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschappen juist aangeven dat het besluit van de Belgische regering niet juist was?
  - Wordt de juistheid van de aankoop van de F-16 niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

- (6) [argumentatieschema 1.2.1, 1.2.1.1]
- Kan men uit de eigenschap, *het was niet duidelijk of VDB nog andere beweegredenen had om de Franse Mirage aan te kopen*, afleiden dat Vandenboeynants slachtoffer was van intriges.
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat Vandenboeynants niet het slachtoffer was van intriges.
  - Wordt het feit of VDB het slachtoffer was van intriges niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (7) [argumentatieschema 1, 1.3]
- Kan men uit de eigenschap, *alle lidstaten hadden voor de F-16 gekozen*, afleiden dat het besluit van de Belgische regering juist was?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de beslissing van de Belgische regering niet juist was?
  - Wordt de juistheid van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (8) [argumentatieschema 1.3, 1.3.1]
- Kan men uit de eigenschap, *de ministers van defensie uit de Navo-landen besloten in een slotcommuniqué dat de F-16 technisch beter en goedkoper was*, afleiden dat alle lidstaten voor de F-16 kozen?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de lidstaten niet voor de F-16 kozen?
  - Wordt het feit dat de lidstaten voor de F-16 kozen niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (9) [argumentatieschema 1, 1.4]
- Kan men uit de eigenschap, *het is de regering die de verantwoordelijkheid inzake de aankoop van de F-16 op zich moest nemen en niet de sociale kopstukken*, afleiden dat de beslissing van de Belgische regering juist was?
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de beslissing van de Belgische regering niet juist was?
  - Wordt de juistheid van de beslissing van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

- (10) [argumentatieschema 1.4, 1.4.1a, 1.4.1b]
- Leiden de eigenschappen, *landsverdediging is een essentiële taak van de soevereine staat en als de regering de verantwoordelijkheid voor de beslissing inzake de aankoop van de F-16 niet op zich neemt, loopt de militaire waarde van de wapens gevaar buiten beschouwing te worden gelaten*, tot het oordeel, *de regering moet de beslissing op zich nemen?*
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschappen juist aangeven dat de regering de beslissing niet op zich moet nemen?
  - Wordt het oordeel niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (11) [argumentatieschema 1.4.1a, 1.4.1a.1]
- Leidt de eigenschap, *de verantwoordelijkheid van de soevereine staat weegt vooral op de uitvoerende macht*, tot het oordeel, *landsverdediging is een essentiële taak van de soevereine staat?*
  - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de regering de beslissing niet op zich moet nemen?
  - Wordt het oordeel niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (12) [argumentatieschema 1.4.1b, 1.4.1b.1]
- Zijn de twee gevallen vergelijkbaar?
- (13) [argumentatieschema 2, 2.1]
- Zijn de twee gevallen vergelijkbaar?

3.1.1.5.2 Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.

Er wordt geen gebruik gemaakt van drogredenen in dit hoofdstuk.

3.1.1.5.3 Zijn er lacunes in het betoog?

Er worden geen uitspraken gedaan die ten onrechte niet beantwoord worden. Volgens mij is er wel een impliciet argument aanwezig in de tekst. Een argument om de keuze voor het vliegtuigtype F-16 te ondersteunen. Namelijk het hele tussenhoofdstukje ‘Met president Ford op de Grote Markt’ is een argument voor het standpunt *België moet de F-16 aankopen*. Het wordt wel niet expliciet vermeld, maar uit de hoeveelheid tekst die

Tindemans aan dit bezoek wijdt, kan je afleiden dat hij veel sympathie heeft voor de Amerikaanse president en dus ook voor diens standpunt om de F-16 vliegtuigen aan te kopen.

Wat men ook over Gerald Ford heeft gezegd of geschreven, het zou mij niet meer beïnvloeden. Ik had een mens ontmoet, een president nog wel, die openstond voor de charme van de bouwkunst, de geschiedenis en de spontane vriendschap.
(Tindemans 2002: 283)

3.1.2. Retorische analyse

3.1.2.1 Door welk publiek wordt dit betoog gelezen?

Volgens mij wordt het betoog gelezen door mensen die de gedenkschriften als genre appreciëren of door mensen die in politiek geïnteresseerd zijn, en dan vooral sympathisanten van Tindemans. Het wordt, denk ik, ook gelezen door mensen die wat meer willen weten over hoe het er in de jaren '70 en '80 in de politiek aan toe ging.

In een interview met Leo Tindemans dat ik afgenomen heb op 3 april 2004 (zie bijlage) stelde ik hem ook deze vraag. Ik las hem eerst mijn antwoord voor. Hij zei dat ik zeker gelijk had, maar benadrukte dat hij zijn memoires in de eerste plaats had geschreven voor zijn vrouw, zijn kinderen en zijn vrienden.

Mijn vrouw drong al sedert jaren aan en iedere gehuwde man weet hoe prikkelend zulke stem kan werken. Ook werd ik door mijn kinderen uitgevraagd wat er in mijn politieke leven zoal was gebeurd en hoe bij bepaalde gebeurtenissen de vork in de steel zat. Ook vrienden –echte- porden me wel eens aan om waarheidsgetrouw te vertellen hoe en waarom ik tot bepaalde houdingen, beslissingen of standpunten was gekomen.
(Tindemans 2002: 10)

Dat het publiek waarvoor Tindemans schreef heterogeen was kan je afleiden uit de vele reacties die hij kreeg op zijn memoires. Meestal waren dat brieven of telefoontjes om hem te bedanken of te wijzen op één of ander aspect waarvoor men blij was dat te vernemen. Een paar keer kreeg hij ook 'zure' reacties. Hij kreeg ook slechte recensies over zijn boek. Ook kreeg hij reacties uit een onverwachte hoek die kwamen van mensen uit een andere politieke richting. Hij kreeg dan vooral reacties over de inhoud. Niet zozeer over stijl en structuur.

Tindemans had geen publiek in gedachten toen hij zijn memoires schreef. Zijn eerste bedoeling was een leesbaar verhaal te schrijven dat bijdraagt tot de waarheid. Hij wou met zijn boek zaken toelichten die in de pers verkeerd werden bericht, bijvoorbeeld zijn ontslag in 1978. De pers berichtte alleen maar het einde namelijk de woorden die Tindemans uitsprak “ik ga naar de koning”. Maar wat eraan voorafging, de intriges, daar praat niemand over. De waarheid daarover vertellen, dat heeft Tindemans nu met zijn boek kunnen doen.

3.1.2.2 Wat is het genre van dit betoog?

Het boek waaruit dit betoog komt is van het genre ‘memoires’, dat is het genre levensbeschrijving dat sterk verwant is aan de autobiografie, maar waarbij de schrijver zichzelf meer op de achtergrond houdt en veeleer een beschrijving geeft van gebeurtenissen en personen die hij heeft meebeleefd resp. gekend. Omwille van die sterke verwantschap maak ik eerst een genreanalyse die ik daarna staaf aan de hand van het interview met Leo Tindemans (zie bijlage) dat ik op 3 april 2004 heb afgenomen.

3.1.2.2.1 Genreanalyse

De memoires zijn een vorm van bekentenisliteratuur waarin een auteur terugblijkt op (een deel van) zijn leven en dat beschrijft, samen met zijn gevoelens en zijn oordelen daarover. Tot de bekentenisliteratuur worden eveneens het dagboek en de autobiografie gerekend (Van Gorp 1991: 14). Memoires, de autobiografie en het dagboek worden ook wel egodocumenten genoemd. Egodocumenten zijn teksten waarin iemand schrijft over eigen gevoelens en handelen (Dekker 1995: 22). Het zijn eveneens ik-vertellingen, dat wil zeggen dat het verhaal geschreven is in de eerste persoon enkelvoud. Kortom, het zijn alledrie vormen van autobiografisch schrijven, geschriften die de intentie en voldoende bereik hebben om in een geschreven leven, dat op één of andere manier overeenkomt met het geleefde leven, een omvangrijk deel van dat leven in herinnering te brengen (Jongeneel 1995: 10).

In de Griekse literatuur bestond het genre nauwelijks, omdat het tegen de normen was je levensverhaal te vertellen. Volgens Aristoteles spreekt de ideale mens “noch over anderen noch over zichzelf”. De Romeinen daarentegen waren meer realistisch ingesteld en schreven concreter, en bij hen kende de ‘persoonlijke’ literatuur een zekere bloei, vooral in de vorm van memoires. De autobiografie van Caesar bijvoorbeeld, is een relaas van de oorlogen die hij heeft gevoerd, geschreven in de derde persoon enkelvoud. Hij schrijft niet zozeer als individu maar eerder als drager van een sociale rol, als ‘Caesar’ wiens identiteit naar voren komt in zijn keizerlijke daden (Jongeneel 1995: 28).

De christelijke invloed kan gezien worden als een belangrijke westerse factor voor de ontwikkeling van het autobiografisch genre, vanwege de sterke aandacht voor het individu in de traditie van het christendom. Het gaat daarbij minder om gememoreerde uiterlijke levensfeiten dan om de zielsontwikkeling zoals de zielenstrijd of de terugval in zonden (Schipper 1991: 13-14). Augustinus’ bekentenissen, die in 398 verschenen, worden meestal als de eerste westerse autobiografie beschouwd.

In de daaropvolgende vijfhonderd jaar zijn er nauwelijks pogingen ondernomen om christelijke individuatieprocessen vast te leggen. De weinige autobiografische geschriften zijn geschreven door monniken.

Na 1100 blijven sommige autobiografische verslagen de kenmerken van het kloosterpatroon vertonen, maar nu ontstaan ook teksten waarin de idealen en de levensstijl van de kerkelijke geleerde worden vertolkt.

In de eeuwen tussen 1350 en 1750 wordt dat individuatieproces aanzienlijk bevorderd. De mens wordt op zichzelf teruggeworpen. Het ideaal van de individualiteit ontwikkelt zich geleidelijk in de loop van de 18de eeuw. Het is ook dan dat het genre van het autobiografisch schrijven tot ontplooiing kwam (Jongeneel 1995:17-26). De memoiresliteratuur heeft met name in Frankrijk een grote traditie, waar zij teruggaat tot de vijftiende eeuw met kroniekschrijvers als Froissart en De Commines; het prototype van de memoires in de huidige zin zijn de *Commentaires* van Blaise de Monluc (1501–1577).

De termen ‘autobiografie’ en ‘memoires’ kwamen pas vele eeuwen later in omloop dan het genre zelf. De begrippen zijn vóór het einde van de achttiende eeuw niet gebruikelijk. De woorden komen vóór die tijd niet voor in de Europese talen

(Jongeneel 1995: 17). ‘Autobiografie’ werd als term gebruikt in de Nederlandse taal in 1809. ‘Memoires’ werd voor het eerst gebruikt in 1824. Beide termen vonden hun oorsprong in het Frans.

De memoires zijn het genre waarin het autobiografische ‘ik’ niet zichzelf maar zijn tijdgenoten centraal stelt, waarin de elementen van de *histoire*³ het belangrijkste zijn (Jongeneel 1995: 41-52).

Memoires kunnen verwijzen naar louter zakelijke notities, officiële berichtgevingen, vb van geleerden, genootschappen, maar ook naar autobiografische geschriften.

‘Doeners’⁴, militairen en politici, veroveraars en ontdekkers schrijven gewoonlijk memoires. Zowel Lorenzo de Medici als kardinaal Retz, de vorst van Metternich, kanselier Otto von Bismarck en Konrad Adenauer, hebben zo hun leven te boek gesteld.

In deze teksten spreekt de auteur als drager van een sociale rol. Hij spreekt als de kanselier of als de revolutionair, als de intrigant of de krijgsman. Altijd beschrijft hij een politiek en sociaal krachtenspel waarin hij slechts één van de vele stuwende krachten is. Hij schrijft niet over zijn eigen vorming en ondervindingen, maar over zijn handelingen als drager van een sociale rol, en de beoordeling daarvan door anderen. Als subject van zijn memoires bestaat de auteur slechts zolang hij als drager van die sociale rol wezenlijk deel uitmaakt van de maatschappij.

Memoires worden in de ik-vorm geschreven. Daarbij laat de auteur zijn handelen niet bepalen door zijn ideologie, maar wil hij een zo getrouw mogelijk beeld geven van de feiten. Subjectiviteit is daarom voor de schrijver van memoires een storende factor. Hij streeft naar betrouwbaarheid en precisie door iedere symbolisch – metaforische interpretatie zoveel mogelijk van tevoren uit te sluiten. De schrijver van memoires geeft in het algemeen niet het verhaal van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid weer maar wel de geschiedenis van zijn tijd (Jongeneel 1995: 27-39).

---

³ Term ontleend aan Benveniste. Hij maakt een onderscheid tussen discours en *histoire* waarbij het discours de manier van spreken is, en de *histoire* hetgeen gesproken, eventueel verteld wordt.

⁴ Term ontleend aan Misch. Hij maakt een onderscheid tussen “doeners” en “denkers”. Doeners zijn personen die in hun leven iets verwezenlijken, belangrijke daden verrichten. Denkers zijn personen die over gebeurtenissen nadenken. Voorbeelden van denkers zijn filosofen.

Het genre is de meest geschikte vorm voor het optekenen van levensherinneringen van de handelende mens. Hoewel het historische feiten weergeeft is het ook interessant om het heden beter te begrijpen (Jongeneel 1995: 27-39). Het is een gids die laat zien hoe het er politiek en cultureel aan toe ging en gaat.

Een andere vorm van autobiografisch schrijven is de autobiografie. Bij een autobiografie moet het innerlijk leven van de toeschouwer zwaarder gaan wegen dan de opsomming van de gebeurtenissen die hij heeft meegemaakt. De autobiografie krijgt samenhang door een karakter, een persoonlijkheid, opvattingen over het eigen ik; het is een weefsel waarin zelfbewustzijn subtiel is verweven met geïnterpreteerde ervaring (Jongeneel 1995:11).

Theoretisch bestaat er een duidelijk verschil tussen de memoires en de autobiografie. In de memoires geeft de auteur een opsomming van daden, zoals in een epos. In een autobiografie daarentegen komt de persoonlijkheid van de auteur meer aan bod, zoals in een roman. De memoires zijn objectief, een eendimensionale opsomming van daden terwijl de autobiografie subjectief is, een moderne vorm van de eigen levensbeschrijving (Jongeneel 1989: 9-28).

Volgens Georges May voldoet dit theoretisch onderscheid niet. Hij stelt een ander onderscheid voor. De memoires zijn hierbij een relaas over wat men gezien of gehoord heeft, of over wat men gedaan of gezegd heeft. De autobiografie is een relaas over wie men geweest is. Zo kan je bijvoorbeeld stellen dat het leven van de Franse schrijver en staatsman Chateaubriand niet alleen overeenkomt, zoals hij zelf beweerde, met de drie maatschappelijke posities die hij achtereenvolgens bekleedde, maar ook met de drie reeds genoemde rubrieken: de eerste - relaas over wat men gezien of gehoord heeft – komt overeen met zijn carrière als reiziger en soldaat; de tweede - relaas over wat men gedaan of gezegd heeft - komt overeen met zijn politieke carrière; de derde - relaas over wie men geweest is – komt overeen met zijn literaire carrière. Hij zou dus over zijn carrière als reiziger en soldaat en over zijn politieke carrière memoires hebben kunnen schrijven en over zijn literaire carrière een autobiografie.

Toch blijft ook dat onderscheid nog artificieel en bedrieglijk. Dat de kenmerken van de autobiografie en de memoires interfereren is ook niet toevallig, soms acht een

schrijver van memoires het gewoonweg nodig om iets van zijn persoonlijke reflecties weer te geven, omdat dat beter is voor het verhaal.

Il est rare que la personnalité du mémorialiste n'entre pas en jeu de temps en temps pour faire de lui un autobiographe qui s'ignore parfois, de même qu'il est rare que les événements publics traversés par la vie d'un autobiographe ne s'imposent pas à sa mémoire pour lui faire jouer, ici et là et même involontairement, le rôle de chroniqueur. (May 1979: 126).

In werkelijkheid is de grens tussen memoires en autobiografie moeilijk te trekken. In de memoires kunnen persoonlijke reflecties voorkomen en in de autobiografie kan de auteur een publieke daad belichten (May 1979: 117-129).

Dagboekschrijvers geven nog andere verschillen aan die bestaan tussen autobiografische geschriften. De dagelijkse optekeningen door de dagboekschrijver worden bepaald door het zeer fundamentele gegeven dat het autobiografisch moment voor hem de dag is – en dat iedere dag een einde heeft. Zelfs wanneer verleden en heden in zijn relaas worden vermengd, blijft dat relaas de afgeronde neerslag van de verstreken dag. Corrigeert de dagboekschrijver achteraf een vroegere optekening in het licht van later verkregen inzicht, dan zondigt hij tegen het genre. De waarde van het dagboek is gelegen in de heiligheid van elk moment (Jongeneel 1995: 13-14).

Dagboeken bevatten doorgaans notities voor eigen gebruik en fungeren als geheugensteun. Hierbij moet het woord overigens niet te letterlijk worden opgevat, want maar weinigen maken met dagelijkse regelmaat aantekeningen. Wel worden de impressies meestal heet van de naald neergeschreven, hetgeen de auteur weinig mogelijkheden geeft om een structuur in de tekst aan te brengen (Dekker 1995: 27).

De tekst van het dagboek is nog niet onderworpen aan een proces waarbij betekenis op lange termijn wordt toegekend. Maar de autobiografie en de memoires zijn betekenisvolle interpretaties van het individuele of van het collectieve leven.

3.1.2.2.2 Interview met Leo Tindemans over het genre van zijn boek

Tindemans zegt zelf dat zijn boek tot het genre 'memoires' behoort en geen autobiografie is. Het is het verhaal van wat hij beleefd heeft. Er zitten natuurlijk wel kenmerken in van de autobiografie. Zo vertelt hij dat hij in Antwerpen op school zat.

Ik wou mijn vooral mijn handelingen weergeven, maar bij het schrijven van een persoonlijk boek is het opduiken van reacties als woede of verbazing onvermijdelijk bij bepaalde gebeurtenissen. Maar ik heb vooral geprobeerd om objectief de feiten weer te geven. Zoals ik ze heb meegemaakt.
(Interview 03-04-04)

Hij benadrukt dat hij bij het schrijven van zijn memoires niet heeft stil gestaan bij het feit of hij subjectief schreef. Dat hij uitvoerig beelden gebruikte, heeft te maken met het feit dat hij een belezen man is.

3.1.2.3 Dient de tekst zich aan als persuasief of als informatief?

Het hoofddoel van de tekst is informatie geven over de beslissing inzake de aankoop van legervliegtuigen door België. En dat bekeken vanuit het standpunt van de toenmalige eerste minister, Leo Tindemans. Het gevolg is dat de tekst ook persuasief is. Tindemans maakt er geen geheim van waar zijn sympathieën liggen.

3.1.2.4 Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie?

Tindemans maakt zowel gebruik van werkelijke als van verkieslijke uitgangspunten als vertrekpunt van zijn argumentatie.

Als Tindemans zegt dat de ministers van Defensie uit de Navo-landen in een slotcommuniqué besloten dat de F-16 technisch beter en goedkoper was, dan is dat een werkelijk uitgangspunt, namelijk een waarheid.

Als Tindemans zegt dat bij aankoop van legermateriaal wat vanuit militair oogpunt het beste is, doorslaggevend is, is dat voor hem een verkieslijk uitgangspunt, namelijk een waarde, het is zijn mening. Tindemans kiest nog meer voor het verkieslijke als uitgangspunt. Dat doet hij door zijn mening te geven over vele zaken. Zo zegt hij dat landsverdediging een essentiële taak is van de soevereine staat en dat het dus de regering is die de verantwoordelijkheid voor de beslissing inzake de aankoop van de F-16 op zich moet nemen en niet de sociale kopstukken.

3.1.2.5 Zijn er informatieve delen met een retorische functie?

Het tussenhoofdstukje *Met president Ford op de Grote Markt* is een informatief deel met een retorische functie. Het lijkt alsof Tindemans hier gewoon het diner met de Amerikaanse president en zijn vrouw in Brussel vertelt. Maar door het feit dat hij zoveel tekst aan dat diner wijdt en aangeeft hoe gezellig het wel was, toont hij aan hoeveel sympathie hij voor de Amerikaanse president heeft. Zo geeft hij impliciet een extra argument voor de aankoop van de F-16.

Het was een prachtige lenteavond, heel wat toeristen vulden het marktplein of zaten op de terrassen. Zou iemand hebben kunnen vermoeden dat de president van de Verenigde Staten het hart van de hoofdstad bewonderde? En ik maar uitleggen waar de gildenhuizen vandaan kwamen. Enkele nachtridders hadden me herkend en riepen een avondwens.

(Tindemans 2002: 283)

Tindemans maakt zeer veel gebruik van het retorische stijlmiddel 'ethos'. Hij gebruikt dat stijlmiddel strategisch. Zijn eigen ethos weet hij handig te verhogen. Zo benadrukt hij het belang om een juiste beslissing te nemen. Het ethos van VDB, en tevens zijn tegenstander in dit debat over de F-16 versus de Mirage weet hij dan weer te verlagen. VDB is volgens hem immers het slachtoffer van intriges en heeft andere belangen dan het militaire karakter van de beslissing om F-16's aan te kopen. Hij maakt bij de voorstelling van VDB handig gebruik om ook diens evolutie weer te geven. Vanden Boeynants wordt eerst voorgesteld als iemand die hardnekkig vóór de aankoop van de Franse Mirage was. Later verandert die hardnekkigheid. Vanden Boeynants wordt in *Het Laatste Nieuws* afgebeeld met een foto met het onderschrift 'sip'. Zo gelukkig is vanden Boeynants dus niet meer met zijn keuze. Later schrijft Tindemans in de tekst dat vanden Boeynants tegen het aankopen van de Franse Mirage is. En hij sluit de voorstelling van het personage vanden Boeynants af met het beeld "Ik ging naar de pers en las de tekst voor die ik zorgvuldig had opgesteld. Naast mij stond de minister van Landsverdediging Paul vanden Boeynants." Het personage vanden Boeynants maakt dus op zes bladzijden een draai van 180 graden. Die schets van de evolutie van het personage vanden Boeynants maakt het Tindemans gemakkelijk om zijn eigen ethos te verhogen en het ethos van zijn tegenpartij te verkleinen.

3.1.2.6 Hoe is de tekst opgezet?

3.1.2.6.1 Hoe zijn de argumenten geordend?

De tekst begint met de weergave van de feiten. Er moesten nieuwe vliegtuigen gekocht worden voor de Belgische luchtmacht. Na tal van selecties moest België uiteindelijk kiezen tussen de F-16 en het Franse toestel Mirage. Dat gaf de aanleiding tot een zwaar politiek debat. Tindemans zegt dat hij problemen verwacht. Daarna geeft hij de argumenten voor de aankoop van enerzijds de F-16 en anderzijds de Mirage. Dit eerste stuk bevat dus de meeste argumentatie. Argumenten 1.1, 1.2, 1.3 en 1.4 komen hier aan bod. De lezer krijgt op die manier een goed beeld van het debat dat in 1975 plaatsvond.

Vanaf de achtste alinea vertelt Tindemans over zijn tocht door Europa die hij aflegde als nieuwe premier. Achtereenvolgens behandelt hij Nederland, Luxemburg en Frankrijk.

Vanaf de vijftiende alinea geeft Tindemans meer uitleg over de Navo-bijeenkomst te Brussel op 28 mei 1975.

In het tussenhoofdstukje ‘Met president Ford op de Grote Markt’ doet Tindemans zijn diner en zijn onschuldige escapade met de Amerikaanse president uit de doeken.

Tindemans sluit af met het tussenhoofdstukje ‘Minister Perin stemt tegen en blijft’. In dat hoofdstukje geeft hij het standpunt van de Belgische regering weer inzake de aankoop van de F-16 en ook het standpunt dat minister Perin ondanks het feit dat hij tegen die aankoop is, in de regering mag blijven.

3.1.2.6.2 Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen?

De argumentatie staat in dit hoofdstuk op voorkeursplaatsen. Tindemans begint er namelijk zijn hoofdstuk mee en sluit er ook mee af. Tussen die twee blokken argumentatie vertelt Tindemans zijn tocht door Europa en zijn ontmoeting met president Ford. Dat maakt het geheel heel leesbaar. De argumenten zijn zo ook strategisch

geplaatst. Tindemans kiest hier voor een nestoriaanse indeling (de sterke argumenten aan het begin en aan het eind, de zwakste in het midden).

3.1.2.7 Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden?

Er komen geen illustraties voor in het stuk tekst. Ieder tussenhoofdstukje krijgt een apart kopje.

3.1.2.8 Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van metaforen, uitdrukkingen, beelden?

Wel maakt Tindemans uitvoerig gebruik van metaforen, vooral om het belang van de beslissing inzake legervliegtuigen en de moeilijkheid van die beslissing te benadrukken. Voorbeelden van zo'n metaforen zijn: 'De uitrusting van de luchtmacht ging lijken op een heksenjacht.', 'Er hing een schandaal in de lucht met de vliegtuigen die we nodig hadden.', 'het contract van de eeuw', 'een aartsmoeilijke kwestie', 'de kranten stonden er vol van'.

3.1.2.9 Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst?

Tindemans maakt onrechtstreeks duidelijk waar zijn sympathieën liggen. Hij besteedt veel aandacht aan de Amerikaanse president, dus ook aan de Amerikaanse legervliegtuigen.

Met Vandenboeynants loopt hij in dit stuk tekst niet hoog op. Zo vermeldt hij heel subtiel dat VDB hardhorig is.

Op 8 mei stond ik te Brussel aan het graf van de onbekende soldaat. VDB spande zich in om er iets in mijn oor te fluisteren en ik schrok van het grote geluid dat wel meer voorkomt als hardhorigen fluiten.
(Tindemans 2002: 280)

Tindemans onderstreept ook meermaals dat hij het was die uiteindelijk voor een oplossing zorgde.

De F-16-kwestie bleef de Belgische regering teisteren. Ik wilde tot een gerijpte beslissing komen die geen regeringscrisis zou veroorzaken en het Navo-bondgenootschap niet zou verzwakken.
(Tindemans 2002: 283)

Uiteindelijk legde ik de vliegtuigkwestie ter stemming. De overgrote meerderheid koos het type F-16 van de groep General Dynamics. (...) Op 11 juni 1975 had over deze moeilijkheden een debat plaats in de Kamer. Mijn interventie vormde het einde ervan. (Tindemans 2002: 284)

3.1.2.10 Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos en pathos?

Er wordt zowel van logos als van ethos als van pathos gebruik gemaakt.

Met veel cijfermateriaal wil Tindemans duidelijk maken dat het om een zeer belangrijk contract gaat: “In totaal ging het om 350 stuks, waarvan 102 voor België. Met de beslissing van de Verenigde Staten zelf, die de F-16 van General Dynamics verkozen, werd dit getal op 600 gebracht. Een toestel kostte tussen 5 en 6,5 miljoen dollar”. Hier maakt hij dus gebruik van het overtuigingsmiddel **logos**.

Tindemans laat ook uitschijnen dat hij aanvoelde dat het belangrijk was dit contract tot een goed einde te brengen: “Ik voelde echter duidelijk aan hoe de aankoop van deze vliegtuigen het leven van de regering ging vergallen”. Op het einde van de tekst onderstreept hij zijn tussenkomst bij de beslissing inzake de aankoop van legervliegtuigen: “Mijn interventie vormde het einde ervan.” Dat zijn allemaal voorbeelden van het overtuigingsmiddel **ethos**.

Ook speelt hij in op de gevoelens van het publiek. “En welk type toestel zou het best in onze verdediging passen als we ze ooit - wat God verhoede- moesten inzetten?” Tindemans laat het ook niet na zijn eigen gevoelens uit te drukken: “Tenslotte was het een essentiële plicht...”, “Welk toestel bood de grootste waarborg op het stuk van prestaties, maar ook van veiligheid voor zijn piloten?” , “Tot mijn grote ergernis”. Door op de gevoelens van het publiek in te spelen en zijn eigen gevoelens te tonen maakt hij gebruik van het overtuigingsmiddel **pathos**.

3.1.2.11 Evaluatie

3.1.2.11.1 Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek?

De argumenten die gebaseerd zijn op werkelijke uitgangspunten (de waarheden) zullen zeker effect sorteren bij het beoogde publiek. Waarschijnlijk zullen ook de argumenten die gebaseerd zijn op verkieslijke uitgangspunten (in deze tekst zijn dat vooral meningen) effect sorteren bij het beoogde publiek. Dat publiek zal immers wel enige sympathie vertonen voor de ideologie van Leo Tindemans.

Het impliciete argument van de gezelligheid van het uitstapje met president Ford sorteerde echter bij sommigen geen effect. Zo schrijft een recensent in de Nederlandse krant *De Volkskrant* dat Tindemans met dat verhaal vooral zichzelf in de verf wil zetten.

In 1975 mondde een etentje in een Brussels restaurant met de Amerikaanse president Gerald Ford uit in een avondwandeling op de Grote Markt. Hij wilde graag het plein eens bekijken, en Tindemans en Ford begaven zich arm in arm tussen het publiek. En wie werd vooral herkend?

(Gollin, Rob. 2001. *Erg tevreden met zichzelf*. De Volkskrant 1 november)

Illustratie: Peter van Straaten

3.2 Hoofdstuk 26: Onze troepen landen in Kolwezi

In de maand mei van het jaar 1978 vielen troepen, afkomstig uit Angola, de Zairese republiek (nu de 'Democratische Republiek van Congo') binnen en poogden de provincie Shaba te veroveren. Het eerste doel dat de aanvallers hoopten te bereiken was vanzelfsprekend Kolwezi, de hoofdstad van de welvarende regio. De rebellen van Angola palmde het vliegveld in, terwijl de Zairese soldaten de aftocht bliezen. De Sovjet-Unie en Cuba steunden de Angolese rebellen die het 'socialisme' in Zaire wilden vestigen. De Franse regering besloot militairen naar Zaire te sturen voor een herstel van de orde. De Belgische regering besloot soldaten naar Zaire te sturen om humanitaire hulp te bieden. Leo Tindemans vroeg zich af of het verantwoord was om 500 para's te droppen op en rond de landingsbaan van Kolwezi, die mogelijk bezet was door rebellen.

3.2.1 Argumentatieanalyse

3.2.1.1 Wat zijn de standpunten en hun argumenten?

1. Het was een verantwoorde beslissing van de Belgische regering, militairen naar Zaire te sturen om landgenoten in nood te helpen en bij te staan, ook al kon de regering nooit met zekerheid weten of het doel van die operatie ooit kon worden bereikt.

- 1.1 Volgens de eerste niet gecontroleerde berichten vonden tweehonderd ontwikkelingswerkers en zevenhonderd Afrikanen de dood in schermutselingen.
- 1.2 In 1964 nam de toenmalige eerste minister, Theo Lefèvre, dezelfde verantwoordelijkheid op zich om militairen te sturen naar Stanleystad en naar Paulis.
- 1.3 Het nieuws over de evolutie van de toestand in Shaba kwam traag binnen en was moeilijk in te schatten.
- 1.4 Kolwezi was bezet door rebellen.
  - 1.4.1a Het vliegveld van Kolwezi was ingenomen.
  - 1.4.1b Er was geen brandstof meer in Kolwezi.
  - 1.4.1c De bezetting van Kolwezi werd mogelijk gemaakt door de steun van Cuba en van de Sovjet-Unie .
    - 1.4.1c.1 Bepaalde wapens die de Angolese rebellen gebruikten waren van Cubaanse herkomst.
  - 1.4.1d Gerekatrieerden vertelden bij hun thuiskomst over de verschrikkelijke dingen die ze meegemaakt hadden.

- 1.5 Baron Kronacker verdedigde in 1964 de morele stelling dat op dramatische ogenblikken, wanneer de reputatie van het land op het spel staat en wanneer er een strijd om mensenlevens wordt geleverd, de politieke tegenstellingen moeten worden opgeschort om gezamenlijk de eer van de natie te redden.
- 1.6 Voor België was het belangrijk om goede relaties met Mobutu te onderhouden.
  - 1.6.1 Premier Tindemans had op 24 mei 1978 een ontmoeting met Mobutu om de situatie in Zaïre te bespreken.
- 1.7 Henri Simonet, minister van Buitenlandse Zaken, die deze beslissing niet ondersteunde, gedroeg zich niet bekwaam en niet verantwoordelijk.
  - 1.7.1a Hij oordeelde de kwesties met lichtzinnigheid
    - 1.7.1a.1 Hij nam het woord telkens hij daartoe lust had.
    - 1.7.1a.2 Hij maakte karikaturen van andermans woorden.
  - 1.7.1b Hij loog over een gesprek van mevrouw Marianne Pierson-Piérard met het Front National de la Libération du Congo.
  - 1.7.1c Door het toedoen van Simonet had België ‘vrienden’ als Giscard d’Estaing en Mobutu kunnen verliezen.
    - 1.7.1c.1 Simonet las passussen voor uit vertrouwelijke telegrammen van de Belgische ambassadeur in Kinshasa, Ritweger de Moor. Mobutu voelde zich daardoor aangevallen.
    - 1.7.1c.2 Simonet verspreidde een communiqué waarin het optreden van de Franse regering werd aangeklaagd.
  - 1.7.1d Het doel van zijn beslissing was de crisis in de staalnijverheid te binden aan de Zaïrepolitiek, hetgeen hij uitspeelde tegen de Société Générale, die grote belangen had in beide sectoren.
- 1.8 De Franse President, Giscard d’Estaing waardeerde de Belgische beslissing wel.
- 1.9 Een Belgische interventie zou een uitgesproken humanitair karakter dragen.
  - 1.9.1 Dat is de waarheid
  - 1.9.2 Zulke verklaringen konden in de regering eenparig worden aanvaard.

3.2.1.2 Is er één eindconclusie? Welke?

De eindconclusie van dit hoofdstuk is dat de beslissing om militairen naar Zaïre te sturen om landgenoten in nood te helpen en bij te staan, een verantwoorde beslissing van de Belgische regering was.

3.2.1.3 Hoe zijn de argumenten gestructureerd?

De argumenten worden op vier verschillende manieren gestructureerd. Je kan in deze argumentatie enkelvoudige, meervoudige, nevenschikkende en onderschikkende argumentatie terugvinden. Een voorbeeld van enkelvoudige argumentatie is: 1, 1.2. De argumentatie is meervoudig in het argumentatieschema: 1.9, 1.9.1, 1.9.2. Nevenschikkende argumentatie is terug te vinden in het schema: 1.4, 1.4a, 1.4b, 1.4c, 1.4d. Het argumentatieschema 1.6, 1.6.1 heeft een onderschikkende structuur.

3.2.1.4 Om welke soort redeneringen gaat het?

- (1) Het eerste argumentatieschema (1, 1.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (2) Het tweede argumentatieschema (1, 1.2) is een analogieredenering.
- (3) Het derde argumentatieschema (1, 1.3) is een eigenschap-oordeel redenering.
- (4) Het vierde argumentatieschema (1, 1.4) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel redenering.
- (5) De subargumentatie bij het vierde argumentatieschema (1.4, 1.4a, 1.4b, 1.4c, 1.4d) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (6) De subsubargumentatie bij de derde subargumentatie bij het vierde argumentatieschema (1.4c, 1.4c.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (7) Het vijfde argumentatieschema (1, 1.5) is gebaseerd op een autoriteitsredenering.

- (8) Het zesde argumentatieschema (1, 1.6) is gebaseerd op een doel-middel relatie.
- (9) De subargumentatie bij het zesde argumentatieschema (1.6, 1.6.1) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (10) Het zevende argumentatieschema (1, 1.7) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (11) De subargumentatie bij het zevende argumentatieschema (1.7, 1.7a, 1.7b, 1.7c, 1.7d) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (12) De subsubargumentatie bij de eerste subargumentatie bij het zevende argumentatieschema (1.7a, 1.7a1, 1.7a2) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (13) De subsubargumentatie bij de derde subargumentatie bij het zevende argumentatieschema (1.7c, 1.7c1, 1.7c2) is een causaliteitsredenering.
- (14) Het achtste argumentatieschema (1, 1.8) is een autoriteitsredenering.
- (15) Het negende argumentatieschema (1, 1.9) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.
- (16) De eerste subargumentatie bij het negende argumentatieschema (1.9, 1.9.1) is een autoriteitsredenering.
- (17) De tweede subargumentatie bij het negende argumentatieschema (1.9, 1.9.2) is gebaseerd op een eigenschap-oordeel relatie.

3.2.1.5 Evaluatie

-

3.2.1.5.1 Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?

Om na te gaan of de argumentatieschema's correct zijn toegepast kan je bij elk van de redeneringen kritische vragen stellen.

- (1) [argumentatieschema 1,1.1]

Kan men uit de eigenschap, *tweehonderd ontwikkelingswerkers en zevenhonderd Afrikanen vonden de dood in schermutselingen*, besluiten dat het een verantwoordelijke en bekwame beslissing van de Belgische

regering was om militairen naar Zaïre te sturen om landgenoten in nood te helpen en bijstaan?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat het geen verantwoordelijke en bekwame beslissing van de Belgische regering was?

- Wordt de beslissing van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(2) [argumentatieschema 1, 1.2]

Zijn de twee gevallen vergelijkbaar?

(3) [argumentatieschema 1, 1.3]

- Kan men uit de eigenschap, *het nieuws over de toestand in Shaba kwam traag binnen en was moeilijk in te schatten*, besluiten dat de regering nooit met zekerheid kon weten of het doel van de operatie in Shaba kon worden bereikt?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de regering wel met zekerheid kon weten of het doel van de operatie in Shaba kon worden bereikt?

- Wordt de concessie, *de regering kon nooit met zekerheid weten of het beoogde doel kon worden bereikt*, niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(4) [argumentatieschema 1, 1.4]

- Kan men uit de eigenschap, *Kolwezi werd overheerst door rebellen*, besluiten dat de beslissing van de Belgische regering inzake 'operatie Shaba' verantwoordelijk en bekwaam was?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de beslissing van de regering niet verantwoordelijk en bekwaam was?

- Wordt de beslissing van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(5) [argumentatieschema 1.4, 1.4a, 1.4b, 1.4c, 1.4d]

- Kan men uit de eigenschappen, *het vliegveld van Kolwezi was ingenomen, er was geen brandstof meer in Kolwezi, Cuba en de Sovjet-Unie steunden de rebellen, gerepatrieerden vertelden bij hun thuiskomst*

over de verschrikkelijke dingen die ze meemaakten, besluiten dat Kolwezi werd overheerst door rebellen?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat Kolwezi niet werd overheerst door rebellen?

- Wordt de overheersing van Kolwezi door rebellen niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(1) [argumentatieschema 1.4c, 1.4c1]

- Kan men uit de eigenschap (bepaalde wapens die de Angolese rebellen gebruikten waren van Cubaanse herkomst) besluiten dat Cuba en de Sovjet-Unie de rebellen steunden?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat Cuba en de Sovjet-Unie de rebellen niet steunden?

- Wordt de steun van Cuba en de Sovjet-Unie aan de Angolese rebellen niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(2) [argumentatieschema 1, 1.5]

Is Baron Kronacker een voldoende autoriteit om te besluiten dat de beslissing van de Belgische regering verantwoordelijk en bekwaam was, ook al kon de regering niet met zekerheid weten of het beoogde doel kon worden bereikt?

(3) [argumentatieschema 1, 1.6]

Leidt het middel, *de beslissing die de Belgische regering nam inzake de operatie in Shaba*, tot het doel, *een goede relatie met Mobutu onderhouden*?

(4) [argumentatieschema 1.6, 1.6.1]

- Kan men uit de eigenschap, *Tindemans had een gesprek met Mobutu*, afleiden dat hij het belangrijk vindt goede relaties met Mobutu te onderhouden?

- Zou het niet kunnen dat het gesprek van Tindemans met Mobutu juist aangeeft dat Tindemans het niet belangrijk vindt om goede relaties met Mobutu te onderhouden?

- Wordt het oordeel, Tindemans vindt het belangrijk dat België goede relaties met Mobutu onderhoudt niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(10) [argumentatieschema 1, 1.7]

- Kan men uit de eigenschap, *Henri Simonet die de beslissing niet ondersteunt is onverantwoordelijk en onbekwaam*, besluiten dat de Belgische regering een verantwoorde en bekwame beslissing nam om militairen naar Zaïre te sturen?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de beslissing van de Belgische regering niet verantwoord en bekwaam was?

- Wordt de beslissing van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(1) [argumentatieschema 1.7, 1.7a, 1.7b, 1.7c, 1.7d]

- Kan men uit de eigenschappen, *Simonet oordeelde de kwesties met lichtzinnigheid, hij is ongeloofwaardig, door hem had België vrienden als Mobutu en Giscard d'Estaing kunnen verliezen en het doel van zijn beslissing was de crisis in de staalnijverheid te binden aan de Zaïrepolitiek*, afleiden dat Simonet onverantwoord en onbekwaam was?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschappen juist aangeeft dat Simonet wel verantwoord en bekwaam was?

- Wordt de onverantwoordelijkheid en onbekwaamheid van Simonet niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

(12) [argumentatieschema 1.7a, 1.7a1, 1.7a2]

- Kan men uit de eigenschappen, *hij nam het woord telkens hij daartoe lust had en hij maakte karikaturen van andermans woorden* afleiden dat Simonet de kwesties met lichtzinnigheid beoordeelde?

- Zou het niet kunnen dat die eigenschappen juist aangeven dat Simonet de kwesties niet met lichtzinnigheid beoordeelde?

- Wordt de lichtzinnigheid van Simonet door andere eigenschappen gekenmerkt?

- (13) [argumentatieschema 1.7c, 1.7c1, 1.7c2]
 Leiden de handelingen van Simonet er wel toe dat België ‘vrienden’ als Mobutu en Giscard d’Estaing zou kunnen verliezen?
- (14) [argumentatieschema 1, 1.8]
 Is de Franse President Giscard d’Estaing wel een voldoende autoriteit om de Belgische beslissing te ondersteunen?
- (1) [argumentatieschema 1, 1.9]
 - Kan men uit de eigenschap, *de Belgische interventie zou een uitgesproken humanitair karakter dragen*, besluiten dat de beslissing van de Belgische regering verantwoord en bekwaam was?
 - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de beslissing van de Belgische regering niet bekwaam en verantwoord was?
 - Wordt de beslissing van de Belgische regering niet door andere eigenschappen gekenmerkt?
- (16) [argumentatieschema 1.9, 1.9.1]
 Is Tindemans een voldoende autoriteit om te beweren dat dat de waarheid was?
- (17) [argumentatieschema 1.9, 1.9.2]
 - Kan men uit de eigenschap, *zulke verklaringen konden in de regering eenparig worden aanvaard*, afleiden dat de Belgische interventie een uitgesproken humanitair karakter zou dragen?
 - Zou het niet kunnen dat die eigenschap juist aangeeft dat de Belgische interventie geen humanitair karakter zou dragen?
 - Wordt het karakter van de Belgische interventie niet door andere eigenschappen gekenmerkt?

3.2.1.5.2 Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.

De redenering (1.9, 1.9.1) is een *argumentum ad verecundiam* of ook wel drogreden van het autoriteitsargument genoemd. Tindemans roept hier niet de deskundigheid van een ander op, maar hij doet een beroep op zichzelf als deskundige. Retorisch gesproken probeert hij dan gebruik te maken van een specifiek aspect van zijn ethos, zijn status als

expert. Dat kan een effectieve argumentatietechniek zijn, maar volgens mij benadrukt Tindemans hier zijn eigen deskundigheid om op een handige manier onder de bewijslast van het betwiste standpunt uit te komen. Wie op zijn woord geloofd wordt, moet zijn standpunt niet meer verdedigen. Het gebruik van een autoriteitsargument is in dat geval in feite een zwakgebod, dat op geen enkele wijze tot een echte oplossing van de discussie bijdraagt. Ik denk dat je het argument “dat was de waarheid” moet opvatten als “dat is zo omdat ik het zeg”. Tindemans gebruikt dit argument dus om een standpunt op een gemakkelijke manier buiten discussie te stellen.

3.2.1.5.3 Zijn er lacunes in het betoog?

Op pagina 343 schrijft Tindemans dat VDB erop stond dat hij in het parlement een aantal zaken moest beklemtonen inzake de beslissing van de Belgische regering om te interveniëren in Zaïre. VDB haalt onder andere aan dat ook brandstof de actie had bepaald.

Minister van Defensie VDB stond erop dat ik in het parlement het gebrek aan betrouwbare informatie tijdens de operatie zou beklemtonen, evenals het belang van internationale factoren, met name de Oost-Westrelaties, hoe ook brandstof de actie had bepaald en hoe nadelig de grote ruchtbaarheid werkte die door de media was gegeven aan alles wat deze expeditie betrof.

(Tindemans 2002: 343)

Hier komt Tindemans in het hele hoofdstuk niet meer op terug. Het wordt niet duidelijk wat VDB ermee heeft bedoeld. Omdat het belangrijk is dat de lezer weet of de interventie in Zaïre een verantwoorde en bekwame beslissing was, lijkt het me dat deze uitspraak ten onrechte niet wordt beargumenteerd.

Het lijkt me ook belangrijk om hier te vermelden dat er toch een relevant gegeven volledig verzwegen wordt, namelijk de corruptie van de vroegere dictator, Joseph-Désiré Mobutu. In *De Standaard* van 26 maart 2004 verscheen een artikel over de uitslag van het ‘Global Corruption Report’ van Transparency International. Daaruit blijkt dat Mobutu samen met zijn collega-dictators Suharto en Marcos de rangschikking aanvoert van de grootste plunders van de rijkdommen van hun land.

Tijdens de 32 jaar dat hij staatshoofd was van Zaïre (nu de ‘Democratische Republiek van Congo’) stal hij naar schatting 5 miljard dollar (...) Het komt neer op 40 procent van de

12 miljard dollar die Zaïre van België en andere donors aan ontwikkelingshulp ontving, zo stipt het rapport aan.
(DS 26-03-04 *Mobutu stal bijna helft van ontwikkelingshulp*)

Tijdens het interview dat ik had met Leo Tindemans blijft hij de corruptie van Mobutu ontkennen. Hij beweert dat Mobutu nooit geld stal van ontwikkelingshulp. Dat geld kon alleen komen van privé-firma's.

Er wordt veel kwaad over Mobutu verteld, maar sinds hij weg is, is het nog veel slechter geworden. Het was een eigenaardige type. Maar ik denk dat de mensen rondom hem meer corrupt waren. Wij hebben nooit kunnen bewijzen dat hij geld gebruikte van ontwikkelingshulp. De indruk die wij meestal hadden was dat Mobutu dat geld zelf niet gebruikte. Hij ging graag in het land, hij moest gehuldigd worden, hij was een trotse man, en als hij dan in dat dorp was, dan moest hij zaken kunnen uitdelen aan de mensen, een school of een hospitaal. Dan trad hij op als de rijke oom, die zag dat er miserie was, maar dat geld moest van ergens komen, en daar waren er wel onregelmatigheden maar langs ontwikkelingshulp zelf heeft Mobutu nooit geld gestolen. Dat werd immers gecontroleerd. Alleen via privé-firma's kan hij geld gestolen hebben.
(interview met Leo Tindemans op 3 april 2004)

De corruptie van Mobutu is echter niet het enig element dat verzwegen wordt over de landing in Kolwezi. Na het bekijken van de documentaire over 'operatie Shaba' (zie hoofdstuk 2, p.48, voetnoot 1) kwam ik zaken te weten waarover Tindemans het niet heeft in zijn memoires. Er wordt bijvoorbeeld niets gezegd over de massamoord op 30 blanken in Kolwezi, wat volgens mij toch wel een belangrijk gegeven was temeer omdat dat de doorslag was waarom de Belgische regering tot interventie in Kolwezi over ging. Ook over de strijd die de Franse president Giscard d'Estaing voerde om eerst in Kolwezi te zijn om zo zijn 'vriendschap' aan Mobutu te betuigen wordt door Tindemans niet benadrukt. Het terugtrekken van de rebellen nog voor de landing van de Franse 'légionairs' wordt ook niet vermeld.

3.2.2. Retorische analyse

3.2.2.1 Dient de tekst zich aan als persuasief of als informatief?

Het hoofddoel van de tekst is informatie geven over de beslissing die België in 1978 nam inzake de zending van para's naar Zaïre. Tindemans doet dat aan de hand van feiten. Zo vertelt hij wat de situatie in Zaïre is op dat moment. Ook schetst hij een beeld van de situatie in de wereld. Dat doet hij op een vrij informatieve manier.

Toch maakt hij er ook in dit hoofdstuk geen geheim van waar zijn sympathieën liggen. De Angolese rebellen worden steevast ‘Katangese tijgers’ genoemd. Ook de minister van Buitenlandse Zaken, Simonet, krijgt het zwaar te verduren. Zijn ethos wordt voortdurend verlaagd. Voor de vroegere minister van defensie van de Verenigde Staten, Clark Clifford, heeft Tindemans wel sympathie. Tindemans ziet in hem een ‘Indiaans opperhoofd’.

3.2.2.2 Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie?

Tindemans maakt zowel gebruik van werkelijke als van verkieslijke uitgangspunten.

Als Tindemans zegt dat volgens de eerste niet gecontroleerde berichten tweehonderd ontwikkelingswerkers en zevenhonderd Afrikanen de dood vonden in schermutselingen, dan is dat een werkelijk uitgangspunt, namelijk een veronderstelling.

Als hij zegt dat het voor België belangrijk is om goede relaties met Mobutu te onderhouden, dan is dat een verkieslijk uitgangspunt, namelijk een waarde. Ook over de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Simonet, geeft hij een waardeoordeel als hij zegt dat die minister onbekwaam en onverantwoordelijk was.

3.2.2.3 Zijn er informatieve delen met een retorische functie?

De stukken waarin Tindemans het heeft over de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, Simonet, zijn informatieve delen met een retorische functie. In die stukken wil Tindemans het ethos van zijn tegenstander verlagen. De bekwaamheid, de geloofwaardigheid en de verantwoordelijkheid van Simonet worden tenietgedaan. Ook wordt hij voorgesteld als iemand die eigen partijbelangen boven het gemeenschappelijk belang van de Belgische bevolking stelt.

Vanaf onze eerste vergaderingen viel het me op hoe lichtzinnig minister Simonet over deze kwesties oordeelde. Hij nam het woord telkens hij daartoe lust had, hij maakte karikaturen van andermans woorden, hij draafde maar door en veranderde van stelling met de ernst van een vlinder alsof het om een lokale voetbalmatch ging. Hij wilde er maar dadelijk op los gaan.

(Tindemans 2002: 339)

Henri Simonet had me bij het begin van de crisis gevraagd of ik er bezwaar tegen had dat mevrouw Marianne Pierson-Piérard, een onderhoud met het Front National de la Libération du Congo zou hebben. ... . Later wist vader Pierson me te zeggen dat het gesprek al op woensdag 18 mei had plaatsgevonden in het kabinet van minister Simonet. (Tindemans 2002: 341)

Simonet had gepoogd de crisis in de staalnijverheid te binden aan de Zaïrepolitiek, hetgeen hij uitspeelde tegen de Société Générale, die grote belangen had in beide sectoren. (Tindemans 2002: 352)

Zijn eigen ethos weet Tindemans dan weer handig te verhogen. Hij is een verantwoordelijk, redelijk en plichtsbewust man.

Op een beslissing om niet op te treden zou in het land ongetwijfeld veel kritiek worden geuit. Maar meedelen dat tal van jonge mannen waren gesneuveld zou een niet minder scherpe reactie uitlokken. Wie zulke beklemming van verantwoordelijkheidsgevoel nooit heeft meegemaakt weet niet wat het betekent: bevelen, besturen, regeren. (Tindemans 2002: 338)

Hoe kon ik een privé-persoon verbieden met iemand een gesprek te hebben? “Op voorwaarde dat het in de privé-sfeer plaatsvindt en daar ook blijft”, voegde ik er veiligheidshalve aan toe. (Tindemans 2002: 341)

Het was uiteraard ook mijn plicht om de koning en de koningin ter zijde te staan bij de aankomst van de gerepatrieerden in Melsbroek. (Tindemans 2002: 342)

3.2.2.4 Hoe is de tekst opgezet?

3.2.2.4.1 Hoe zijn de argumenten geordend?

Tindemans begint zijn hoofdstuk met een weergave van de situatie in de maand mei 1978 in Zaïre en in de wereld. Daarna kan de lezer als het ware in het hoofd van Tindemans kruipen, Tindemans stelde zich de vraag of het verantwoord was om vijfhonderd para's te droppen op en rond de landingsplaats, die volledig in handen was van de overweldigers. Hij maakt een vergelijking met de toestand in 1964. In de daaropvolgende alinea's geeft Tindemans de meningen van andere ministers weer, in dit geval minister Simonet en minister De Bruyne. Tindemans laat zien hoe hij tot de beslissing komt om 700 para's te sturen naar Zaïre. In dit stuk staan de argumenten 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 en 1.7.

In het eerste tussenhoofdstukje ‘Simonet ergert Frankrijk’ wil Tindemans vooral zijn eigen ethos verhogen en het ethos van zijn tegenpartij verlagen (zie vorige vraag). Hier komt argument 1.4 weer terug. Ook het zevende argument komt hier terug.

Het tweede tussenhoofdstukje ‘In het parlement’ gaat over de mededeling van de beslissing van de regering aan het parlement. Ook hier wordt het ethos van de tegenstanders van Tindemans verlaagd. Zijn vrouw treedt hier op als autoriteit: “Bij mijn thuiskomst vertelde mijn vrouw wat ze op de televisie had gezien. Nummers zoals Damseaux en Defraigne waren een walg in haar oog”. In dit stuk staan geen argumenten om het standpunt, *het was een verantwoorde beslissing van de Belgische regering, militairen naar Zaïre te sturen om landgenoten in nood te helpen en bij te staan, ook al kon de regering nooit met zekerheid weten of het doel van die operatie ooit kon worden bereikt*, te ondersteunen.

Het derde tussenhoofdstukje ‘Met Mobutu in Parijs’ gaat over het onderhoud van Tindemans met de Zaïrese president Mobutu. Hier wordt één argument weergegeven: argument 1.6.

In het vierde tussenhoofdstukje ‘Senaat: Simonet doet het weer’ schrijft Tindemans over het debat in de Belgische senaat over de operatie Kolwezi. Hier gaat Tindemans zijn zevende argument verdedigen met subargumentatie.

Het vijfde tussenhoofdstukje ‘Navo-top in Washington’ gaat over de Navo-top van 29 mei 1978 te Washington.

In het zesde tussenhoofdstukje ‘Diner bij president Carter’ beschrijft Tindemans het diner bij de Amerikaanse president. Hij geeft hier een uitgebreide beschrijving van het diner. Er vond ook een gesprek plaats tussen de vroegere minister van Defensie en Tindemans over de oorlog in Vietnam. Tindemans herhaalt en benadrukt nog eens hoe moeilijk het wel is voor een bevoegde minister om een beslissing te nemen inzake een oorlog. Door het uitdrukkelijk vermelden van dit gesprek, verhoogt Tindemans weer

zijn ethos. Zijn beslissing kende namelijk wel een goede afloop zonder slachtoffers, de beslissing van Clark Clifford lokte daarentegen een hele oorlog uit.

Het laatste tussenhoofdstukje ‘Opnieuw Crisiscomité’ beschrijft de afloop van de operatie in Shaba. In dit stukje valt Tindemans nog maar eens Simonet aan.

3.2.2.4.2 Welke argumenten staan op voorkeursplaatsen?

De argumenten 1.1, 1.3, 1.4 en 1.7 staan op voorkeursplaatsen, namelijk in het begin van de tekst. Aan het argument 1.7 besteedt Tindemans heel veel aandacht. Hij besteedt er een hele bladzijde aan en hij geeft op een andere plaats in het hoofdstuk ook nog subargumentatie voor dat argument. Tindemans maakt hier niet gebruik van een bepaalde ordening van argumenten. Hij herhaalt argumenten 1.4 en 1.7 wel, zo legt hij er de nadruk op en leidt hij de aandacht af van andere (minder sterke) argumenten.

3.2.2.5 Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes of voorbeelden?

In dit hoofdstuk komen geen illustraties voor. Ieder tussenhoofdstukje krijgt een apart kopje. Als Tindemans de terugkomst van de gerepatrieerden beschrijft, maakt hij gebruik van voorbeelden: “Een man kreeg een woedeaanval en verweet de regering luidkeels dat ze niet vroeger waren opgetreden”; “We hebben verschrikkelijke dingen meegemaakt”, zei een jonge vrouw.

3.2.2.6 Hoe en waar wordt er gebruik gemaakt van metaforen, uitdrukkingen of beelden?

Tindemans maakt gebruik van metaforen. De Angolese rebellen noemt hij ‘Katangese tijgers’ of ‘Katangese gendarmes’. André Damseaux noemt hij een ‘druggebruiker’. Hij vergelijkt het hoofd van de vroeger minister van Defensie, Clark Clifford, met ‘een monument: stoer, expressief, karaktervol’. De minister zelf vergelijkt hij met een ‘sachem’.

Hij maakt ook gebruik van uitdrukkingen: “mijn woorden waren boter aan de galg”, “nummers als Damseaux en Defraigne waren een walg in haar oog”, “het eten van kersen met grote heren is gevaarlijk”.

Tindemans probeert ook vaak situaties te omschrijven met beelden.

Hij (Simonet) nam het woord telkens hij daartoe lust had, hij maakte karikaturen van andermans woorden, hij draafde maar door en veranderde van stelling met de ernst van een vlinder, alsof het om een lokale voetbalmatch ging. Hij wilde er maar dadelijk op los gaan.

(Tindemans 2002: 339)

3.2.2.7 Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst?

Tindemans geeft ook in dit hoofdstuk enkele van zijn waardeoordelen prijs. Het oordeel dat het meest in het oog springt is zijn mening over Simonet. De toenmalige minister van Buitenlandse Zaken is onverantwoordelijk en onbekwaam. Om dat te bewijzen gebruikt Tindemans veel argumenten en hij besteedt er ook veel tekst aan.

Ook zijn voorkeur voor de Noord-Amerikaanse politiek komt weer naar boven. Tindemans wijdt veel aandacht aan de Navo-top in Washington en het daaropvolgende diner bij de toenmalige President van de Verenigde Staten, Carter. Hierbij besteedt hij vooral veel aandacht aan het gesprek met de vroegere minister van Defensie, Clark Clifford.

Een waardeoordeel dat minder uitgesproken terugkomt in dit hoofdstuk is het feit dat Tindemans van mening is dat de vrouw van een minister best op de achtergrond blijft. Hij vindt het zeer opmerkelijk dat een vrouw van een minister het woord mag voeren van haar man en dat die vrouw dat dan ook nog eens doet met veel genoegen.

Welke maatstaven het protocol had beheerst, kon ik natuurlijk niet raden, maar ik had een plaats gekregen tussen de vroegere minister van Defensie Clark Clifford en zijn vrouw. Het hoofd van die man trof me geweldig. Het leek wel een model voor een monument: stoer, expressief, karaktervol. Zo had ik me altijd een grote sachel voorgesteld. Hij bleef evenwel gedurende een hele tijd opvallend zwijgzaam. Ik veronderstelde dat hij wat *absent minded* was. Hij liet zijn vrouw het gesprek voeren en die deed dat blijkbaar met veel genoegen.

(Tindemans 2002: 349)

Tindemans maakt reeds in het tweede hoofdstuk van zijn memoires duidelijk wat de positie van de vrouw van een minister is. Namelijk letterlijk en figuurlijk achter haar man staan.

Ik had het trouwens al meer dan eens meegemaakt dat de echtgenote van een minister zich ofwel te ambitieus toonde binnen de politiek, ofwel volkomen apathisch bleef in het bewogen politiek leven van haar man, die zo gevaar liep van zijn gezin te vervreemden.

Welke raad kon zij mij geven? Zoals steeds op belangrijke momenten in ons huwelijk behield ze haar kalmte en liet ze zich niet door de schone schijn beïnvloeden. “Wat je ook beslist, ik sta achter je”, antwoordde ze. “Ga je ervoor, dan hoop ik je te kunnen helpen bij de onvermijdelijke spanningen. Als je er niet voor gaat, zal ik die mening met je delen.”

(Tindemans 2002: 38)

3.2.2.8 Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos en pathos?

Er wordt zowel van logos als van ethos als van pathos gebruik gemaakt.

Met grote aantallen wil Tindemans de ernst van de situatie in Kolwezi aantonen: “tweehonderd ontwikkelingswerkers en zevenhonderd Afrikanen vonden de dood in de schermutselingen”. Hier maakt Tindemans gebruik van het overtuigingsmiddel **logos**.

Het overtuigingsmiddel waar Tindemans veel gebruik van maakt is **ethos**. Dat is niet zo verwonderlijk want volgens de leer van Aristoteles is het overtuigingsmiddel ethos heel effectief. De oud-premier zet herhaaldelijk zijn eigen verantwoordelijkheidsgevoel in de verf, zo verhoogt hij zijn eigen ethos: “Het was uiteraard ook mijn plicht om de koning en de koningin ter zijde te staan bij de aankomst van de gerepatrieerden in Melsbroek”. Het ethos van zijn tegenstander, Simonet, weet hij dan weer handig te verlagen: “Vanaf onze eerste vergaderingen viel het me op hoe lichtzinnig minister Simonet over deze kwesties oordeelde”.

Door middel van het retorisch overtuigingsmiddel **pathos** wil Tindemans op de gevoelens van zijn lezers inspelen. Vooral op het moment dat hij het heeft over de terugkomst van de gerepatrieerden maakt hij handig gebruik van pathos.

Het is vrijwel onmogelijk om de aankomst van deze vluchtelingen met hun verdriet, hun ontgoocheling, hun ellende, hun angst, met de juiste woorden te omschrijven. Zij stapten schichtig uit het vliegtuig, alsof de vijand hen daar stond op te wachten. Ze

hielden de kinderen tegen het lichaam en zagen er bleek en ontroostbaar uit. Toch slaagden de meesten er nog in een paar woorden van dank uit te murmelen. Een man kreeg een woedeaanval en verweet de regering luidkeels dat ze niet vroeger waren opgetreden. Ik groette ook nog een para die gewond was aan de voet. (Tindemans 2002: 342)

3.2.2.9 Evaluatie

3.2.2.9.1 Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek?

De argumenten die gebaseerd zijn op werkelijke uitgangspunten (de waarheden) zullen zeker effect sorteren bij het beoogde publiek. Waarschijnlijk zullen ook de argumenten die gebaseerd zijn op verkieslijke uitgangspunten (in deze tekst zijn dat vooral meningen) ook effect sorteren bij het beoogde publiek. Dat publiek zal immers wel enige sympathie vertonen voor de ideologie van Leo Tindemans.

Het publiek dat op de hoogte is van de gebeurtenissen in mei '78 zal echter niet overtuigd worden door de argumenten van Tindemans. Zij zullen doorhebben dat hij gegevens verzwijgt.

Besluit

In de eerste twee hoofdstukken heb ik een aanloop genomen tot mijn eigenlijke praktische analyse. Het eerste hoofdstuk geeft een overzicht van de inhoud van *De memoires van Leo Tindemans*. We kunnen zien dat Tindemans zeer veel informatie geeft over zijn leven als minister. Dat doet hij op een gestructureerde, overzichtelijke manier. Het tweede hoofdstuk toont aan dat het vragenschema theoretisch gefundeerd kan worden en dat de beide visies op argumenteren, het praktijkmodel en het theoretische ideaalmodel gecombineerd kunnen worden om tot een argumentatieve en retorische analyse van een tekst te komen.

Hoofdstuk 3 van mijn scriptie laat zien dat ik wel wat resultaat kon halen uit de toepassing van het vragenschema op de twee hoofdstukken. Ik heb een antwoord kunnen geven op de vraag **“In hoeverre zijn memoires argumentatief en retorisch te analyseren?”**. Het grootste bewijs is mijn studie zelf. Ik analyseerde twee hoofdstukken uit de memoires van Leo Tindemans en zag dat de gebeurtenissen die hij in zijn boek beschrijft niet alleen bedoeld zijn om ons een beeld te geven van de manier waarop het er in België in de jaren ‘70 en ‘80 politiek aan toe ging. Ik kon uit beide hoofdstukken een argumentatiestructuur halen. Ook retorisch gezien zaten er veel interessante dingen in beide hoofdstukken. In de analyse van hoofdstuk 19 laat ik zien naar welk standpunt Tindemans’ voorkeur uitgaat. Dat kan ik zien aan de hand van de hoeveelheid tekst die Tindemans eraan besteedt of aan het gebruik van tussentiteltjes. Ook kwam ik na het maken van een genreanalyse en het afnemen van een interview van Tindemans tot de conclusie dat het boek dat hij schreef niet zomaar memoires zonder meer zijn. Er zitten best wel veel autobiografische elementen in. Uit de analyse van hoofdstuk 26 blijkt dat Tindemans in zijn uiteenzetting over de landing in Kolwezi gegevens verzwijgt. Dat is een argumentatieve zet omdat hij dan de aanvaardbaarheid van die gegevens niet meer moet aantonen. Beide analyses duiden er ook op dat Tindemans in deze hoofdstukken zijn eigen ethos wil verhogen en dat gaat dan ten koste van anderen wiens ethos verlaagd wordt. Het citaat “dit is niet alleen de waarheid” dat ik in mijn titel gebruik sluit bij die conclusie aan. Met dat citaat wil Tindemans immers zijn eigen ethos

verhogen. Hij bedoelt hiermee: “dat is zo omdat ik het zeg.” Hij suggereert met dat citaat ook nog een ander argument in “niet alleen” waarmee hij zijn ethos relativeert.

Natuurlijk kon ik niet op alle vragen een eenduidig antwoord geven. De evaluaties die ik vraag naar de aanvaardbaarheid en het overtuigend karakter van de argumenten bijvoorbeeld zijn voor iedereen verschillend.

Memoires zijn ook niet het genre bij uitstek om argumentatief en retorisch te analyseren. Het boek wordt voorgesteld alsof er alleen maar objectieve informatie in vermeld staat. De argumentatie staat er niet expliciet in. Ook de retorische kenmerken zijn er niet zonder meer in terug te vinden. Dat zou immers niet sympathiek overkomen. Het is niet aan mij om een antwoord te geven welk genre het meest geschikt is om argumentatief en retorisch te bespreken. Het is misschien wel een idee voor ander onderzoek.

Bibliografie

Geanalyseerd werk

TINDEMANS, Leo. 2002. *De memoires van Leo Tindemans. Gedreven door een overtuiging*. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.

Boeken

BRAAS, Cees & GEEST, Ellie van der & SCHEPPER, Annemieke, de. 2001. *Argumenteren*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

DELABASTITA, D. & GHESQUIERE, R. & GORP, H. van, e.a. 1991. *Lexicon van literaire termen. Stromingen en genres. Theoretische begrippen. Retorische procédés en stijlfiguren*. Leuven: Wolters.

DEKKER, Rudolf. 1995. *Uit de schaduw in 't grote licht. Kinderen in egodocumenten van de Gouden eeuw tot de Romantiek*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.

EEMEREN, Frans van & GROOTENDORST, Rob & STRAATEN, Peter van. 1996. *Leren argumenteren met vader en zoon. Een spoedcursus in twintig lessen*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact.

EEMEREN, Frans van & GROOTENDORST, Rob & SNOECK HENKEMANS, A.F. (e.a.). 1996. *Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

EEMEREN, Frans van & GROOTENDORST, Rob & SNOECK HENKEMANS, A.F. (e.a.). 1997. *Handboek Argumentatietheorie. Historische achtergronden en hedendaagse ontwikkelingen*. Groningen: Martinus Nijhoff. (Vertaling).

EEMEREN, Frans van & GROOTENDORST, Rob & SNOECK HENKEMANS, A.F. 2001. *Argumentatie. Inleiding in het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. Groningen: Martinus Nijhoff.

EEMEREN, Frans van & GROOTENDORST, Rob. 2002. *Dat heeft u mij niet horen zeggen... Drogredenen van A tot Z*. Amsterdam: Uitgeverij Contact.

JONGENEEL, Els. 1995. *Over de autobiografie*. Utrecht: HES.

MAY, Georges. 1979. *L'autobiographie*. Paris: PUF.

Artikels

BELLE, Hilde van. 2000. *Hebben de verliezers het gelijk aan hun kant!?* Over taal. Jaargang 39 nr. 4/5. September / december.

GOLLIN, Rob. 2001. *Erg tevreden met zichzelf*. De Volkskrant 1 november.

Documentaires

Histories afleveringen (CANVAS)

Leo Tindemans

- redacteur en regisseur: Karel Schoetens
- productieperiode: januari 2000
- uitzenddatum: 1 november 2001

Operatie Shaba

- redacteur: Tim Trachet
- regisseur: Jan Coulommier
- productieperiode: juni 2001
- uitzenddatum: 15 maart 2001

(gegevens verstrekt door Ann Coenen – regieassistente Histories)

Internetsites

www.dbnl.org [19-11-03]

www.fhk.eur.nl/personal/r.dekker/INL2EGO.html [19-11-03]

<http://www.cdenv.be/partij/historiek/61-72/> [06-01-04]

http://home.planetinternet.be/~sintlod8/standaard/standaard_hfst_VIII/standaard_hfst_8_e.htm [08-01-04]

<http://www.canvas.be> [14-04-04]

Mondelinge bronnen

Leo Tindemans [interview op 03-03-04]

Bijlagen

1. Vragenschema

2. Oorspronkelijke teksten

3. Interview met Leo Tindemans

Bijlage 1: Vragenschema

Argumentatieanalyse

Wat zijn de standpunten en hun argumenten?

Is er één eindconclusie? Welke?

Hoe zijn de argumenten gestructureerd?

Om welke soorten redeneringen gaat het?

Evaluatie

Zijn de argumentatieschema's correct toegepast?

Wordt er gebruik gemaakt van drogredenen? Benoem ze.

Zijn er lacunes in het betoog?

Retorische analyse

Door welk publiek wordt dit betoog gelezen?

Wat is het genre van dit betoog?

Dient de tekst zich aan als informatief of persuasief?

Welke uitgangspunten dienen als vertrekpunt van de argumentatie?

Welke argumentatieschema's worden gebruikt?

Zijn er informatieve delen met een retorische functie?

Hoe is de tekst opgezet?

Hoe zijn de argumenten geordend?

Welke argumenten staan op een voorkeursplaats?

Welke tekstdelen krijgen illustraties, kopjes, voorbeelden?

Hoe en waarom wordt er gebruik gemaakt van beelden, uitdrukkingen, metaforen?

Wat zijn de impliciete waardeoordelen in deze tekst?

Hoe wordt er gebruik gemaakt van logos, ethos, pathos

Evaluatie

Sorteren de argumenten effect bij het beoogde publiek?

Bijlage 2: Oorspronkelijke teksten

Bijlage 3: Interview met Leo Tindemans

“Met dit boek heb ik mijn waarheid kunnen vertellen. Ik wou een objectief verhaal schrijven zoals ik het zag.”

Op 3 april 2004 nam ik een interview af van Leo Tindemans en stelde hem vragen over het publiek waarvoor hij zijn memoires heeft geschreven en ook over het genre dat hij hanteerde om zijn

leven weer te geven. Verder vroeg ik hem wat meer uitleg over de hoofdstukken die ik in mijn scriptie analyseer. Het resultaat van dat interview kunt u hieronder lezen.

Publiek

- Door welk publiek worden uw memoires gelezen volgens u?

(Tindemans leest twee passages uit zijn boek voor)

“Bij de overwegingen die me hebben aangezet om een vijfhonderdtal dagen van mijn bestaan te besteden aan het schrijven van gedenkschriften heeft ongetwijfeld de bedenking meegespeeld dat ik enkele belevenissen heb meegemaakt die de betekenis van een kleine bijdrage tot de geschiedenis kunnen krijgen. Af en toe erger ik me aan geschriften, zelfs academische, die wel eens op een apodictische toon een verhaal vertellen – het kan ook een commentaar zijn – waarvan de inhoud volgens mij niet altijd met de waarheid ‘en niets dan de waarheid’ strookt. In de mate van het mogelijke zou ik er graag toe bijdragen om correcties aan te brengen in de formulering van betwiste feiten.”

(Tindemans 2002: 10)

“Graag had ik meer namen vermeld, meestal om mijn dankbaarheid, mijn vriendschap of mijn genegenheid onder woorden te brengen. Misschien bundel ik nog wel eens een aantal herinneringen en belevenissen, wat me zou toelaten

meer namen van medewerkers, getrouwen, kameraden, bondgenoten, kemphanen, kwelgeesten of muiters te vermelden. Ik doe echter geen belofte. Het gaat om een opwelling waarmee ik sommigen een genoeg kan doen. Wie weet?"

(Tindemans 2002: 11)

- Had u een bepaald publiek in gedachten toen u schreef?

(Tindemans antwoordt weer met een citaat uit zijn boek)

“Al te veel auteurs hebben gemeend een staf te moeten breken over het schrijven van memoires. Toch kwam ik voor mezelf tot het besluit brokstukken uit mijn bestaan in verhalende vorm bijeen te brengen. Mijn vrouw drong al sedert jaren aan en iedere gehuwde man weet hoe prikkelend zulke stem kan werken. Ook werd ik door mijn kinderen uitgevraagd wat er in mijn politieke leven zoal was gebeurd en hoe bij bepaalde gebeurtenissen de vork in de steel zat. Ook vrienden – echte – porden me wel eens aan om waarheidsgetrouw te vertellen hoe en waarom ik tot bepaalde houdingen, beslissingen of standpunten was gekomen. Zij legden er de nadruk op dat de waarheid recht heeft op erkenning. Meer dan eens zette ik dan een of ander incident uiteen en vroeg of ik dat in geuren en kleuren mocht beschrijven. Niet zelden was de geschrokken reactie: dat doe je beter niet!”

(Tindemans 2002:10)

“Mijn eerste bedoeling was een leesbaar verhaal te schrijven dat bijdraagt tot de waarheid. Ik wou bepaalde zaken toelichten die in de pers verkeerd werden bericht, zoals bijvoorbeeld mijn ontslag in 1978. De pers legde voornamelijk de nadruk op het einde van mijn regeerperiode als eerste minister, namelijk de woorden die ik toen uitsprak: *ik ga naar de koning en dien het ontslag van deze regering in*. Maar wat eraan voorafging, de intriges, daar praatte niemand over. Met dit boek heb ik mijn waarheid kunnen vertellen. Ik wou een objectief verhaal schrijven zoals ik het zag.”

- Kreeg u veel reacties op uw memoires? Waren dat dan positieve of negatieve reacties?

“Ik kreeg inderdaad veel reacties. Zeer veel zelfs. Meestal waren dat reacties om me te bedanken of om me te wijzen op één of ander aspect waarvan men blij was dat te vernemen of om nog iets toe te voegen aan mijn boek. (*aarzelt*) Een paar keer kreeg ik zure reacties. Er werden zelfs slechte recensies over mijn boek geschreven zodat ik mij afvroeg of die recensenten het boek wel hadden gelezen of dat ze er misschien veeleer in hadden gebladerd. Maar in het algemeen kreeg ik positieve reacties.”

- Kreeg u ook reacties uit een onverwachte hoek?

“Ja, uit de meest onverwachte hoek. Sommige mensen vroegen me om er een spreekbeurt over te houden of om er in kleine kring over te komen praten, dat is één van de grote verrassingen geweest.”

- Kan u misschien wat voorbeelden geven?

“Het is moeilijk om dat te zeggen. Soms reageerden mensen uit een andere politieke richting die het boek gelezen hadden en vroegen of ik bij hen daar over wou komen over spreken.”

- Kreeg u dan vooral reacties over de inhoud van uw memoires of ook over de stijl en de structuur?

“Ik kreeg vooral reacties over de inhoud. Niet zozeer over de stijl en de structuur. Ik kreeg een paar reacties van diplomaten, die het boek hadden gelezen, maar die het jammer vonden dat ik niet méér over buitenlandse politiek heb geschreven. Zij zetten me zelfs aan om er nog een boek over te schrijven.”

“Mijn bedoeling was geweest twee boeken te schrijven, één over de Belgische politiek en één over de buitenlandse politiek, meer bepaald de Europese politiek. Maar dat mocht niet van de uitgever. De uitgever zei dat Vlamingen geen twee boeken van

dezelfde politicus kopen. Ook mocht ik geen zaken meer toevoegen, volgens de uitgever was het boek al dik genoeg (600 bladzijden).”

“Ik kreeg een paar mooie brieven uit Duitstalig België. Die mensen schreven me dat ik ervoor gezorgd had dat er culturele autonomie was en dat het gebruik van Duits in die streek wettelijk werd toegestaan. Ze vroegen zich af waarom ik dat dan niet beschreef? Dat was pionierswerk, zeiden ze. Maar de uitgever vond het publiek dat geïnteresseerd was in die informatie niet groot genoeg. Hij dacht altijd in functie van de verkoop van het boek.”

Genre

- Heeft u er bewust voor gekozen om uw boek memoires te noemen? Of vindt u dat er ook autobiografische kenmerken in zitten?

“Er zitten autobiografische kenmerken in, ja. Maar het is eigenlijk geen autobiografie. Ik begin immers niet met te vertellen dat ik in de wieg lag en dat ik toen droomde om eerste minister te worden. En over mijn afstamming en over wat weet ik nog allemaal. Het is eigenlijk het verhaal van wat ik in de politiek heb meegemaakt. Maar het is geen autobiografie. Daarvoor had ik nog niet genoeg informatie ter beschikking. Men heeft nu al twee vrachtwagens met documenten naar het Kadoc in Leuven gebracht. Als er ooit iemand over mij wil schrijven, wat ik niet hoop, dan kan hij daar alle informatie vinden. Daar liggen onder andere kopijen van speeches die ik niet meer heb kunnen verwerken in mijn memoires. Dus het is eigenlijk geen autobiografie, er zit hier en daar wel een autobiografisch kenmerk in, bv als ik vertel over de school waar ik gezeten heb. Het is het verhaal van wat ik geleefd heb, beleefd heb, meegemaakt heb in de politiek.”

- Vindt u dat u een sociale rol bekleedde?

“Mijn politiek leven speelde zich af in de tweede helft van de twintigste eeuw. Dat was een fantastische tijd. Vlaanderen is nu heel hard veranderd, het is een andere wereld geworden. Ongelooflijk. Dat was de periode van de hervorming van de Belgische staat.

Wat ik daar van beleefd heb, dat wou ik laten weten. Hetgeen daarover in de pers is geschreven, is zo vals en eenzijdig. Als anderen zeggen dat het niet waar is wat ik in mijn memoires schrijf, dan moeten zij dat weten. Maar dan heb ik tenminste gezegd hoe het geweest is.”

- Was het er u vooral om te doen uw handelingen weer te geven of toch meer uw gevoelens?

“Ik wou mijn vooral mijn handelingen weergeven, maar bij het schrijven van een persoonlijk boek is het opduiken van reacties als woede of verbazing onvermijdelijk bij bepaalde gebeurtenissen. Maar ik heb vooral geprobeerd om objectief de feiten weer te geven. Zoals ik ze heb meegemaakt.”

- Daar komt dan toch subjectiviteit bij kijken?

“Ja natuurlijk, ik zeg dat ik MIJN visie geef. Maar ik heb er nooit aan gedacht terwijl ik schreef. Ik poogde eerlijk te zijn.”

- U gebruikt veel beeldspraak, wat niet gebruikelijk is voor memoires, deed u dat bewust?

“Ik zeg nog eens, ik lees graag en veel. En bijgevolg heb ik wel wat waardering of gevoel voor goed geschreven dingen. Nu weet ik niet meer of ik dat talent nog heb, of ik niet versleten ben of te oud. Maar ik heb daar nooit aan gedacht bij het schrijven. Ik heb gedacht om mijn waarheid zo levendig mogelijk weer te geven. Dus geen saai boek. Niet zoals bijvoorbeeld Gaston Eyskens, vader Eyskens, de professor, waar ik overigens heel veel waardering voor had. Bij het herlezen van zijn memoires, komt zijn lezer veel te weten over hoe hij beoordeelde en het is boeiend om te lezen wat hij heeft meegemaakt, maar alles bij mekaar is het een tamelijk stroef boek. Wel, ik probeerde een LEESBAAR boek te maken. Als lezers zich op een zondagnamiddag zouden vervelen, dat ze dan mijn boek eens ter hand nemen en er in zouden lezen en dat het hun zou boeien, dat was mijn bedoeling.”

“Sommige mensen zeggen dat een moeilijk boek is. Maar dat zijn mensen die niet veel lezen denk ik. Of er zijn mensen die zeggen: *ik ben het boek aan het lezen, maar niet in een keer*. Waarop ik dan zeg: *je mag het niet in een keer lezen. Je moet het boek met stukken lezen. Niet te overhaast*. Ieder heeft zijn eigen stijl, dus ik ook.”

Hoofdstuk 19

- Kan u me misschien wat meer uitleg geven over hoofdstuk 19 van uw boek?

“Er moest een deel van onze luchtmacht vervangen worden, er moesten nieuwe vliegtuigen gekocht worden, dat was een algemene beslissing. Maar de strijd was welk type van vliegtuig zullen we kiezen. Ik zat toen in de regering met Waalse nationalist, zoals bijvoorbeeld professor Perin. Ik beschrijf ook waarom we uiteindelijk met hen een regering hebben gevormd. We moesten een meerderheid hebben en André Cools van de Waalse socialisten wilde dat de hervorming van België betekende dat men in de drie gedeelten van het land de meerderheid moest hebben. Dus om nu verder te gaan met het verhaal over die vliegtuigen. De Waalse nationalist wilden Franse toestellen kopen. De specialisten zeiden ons dat het Amerikaanse toestel over twintig jaar nog modern zou zijn en dat het Franse toestel op dit ogenblik aan de vereiste criteria voldeed. We moesten zien dat we daar konden uitgeraken en toen is er in de regering gestemd geworden. Ik beschrijf dat er gestemd geweest is, de overgrote meerderheid was voor het Amerikaanse toestel. Dat is de kwestie van de vliegtuigen geweest.”

- In mijn retorische analyse bestempel ik uw avondje uit met president Ford, als een sympathiebetuiging voor die man.

“Ik kende president Ford natuurlijk niet voor ik hem ontmoette. Ik vond zijn houding zo menselijk. Hij zei me dat hij de grote markt van Brussel wilde zien, en dan zijn we er samen eens gaan rondlopen. Ik heb daarvoor in een Nederlandse krant verwijten gekregen, die journalist vond, ik vermoed dat het een Vlaming was, maar ik kan het niet bewijzen, dat ik flauwekul vertelde. Terwijl ik die man net zo menselijk vond. Ik schrijf in mijn boek ook dat de mensen mij groetten, en dan schrijft die journalist: *zie eens hij*

onderstreept dan nog dat de mensen hem groetten. Ik vind dat enorm kleingeestig van die journalist, van die recensent liever. Ik zie daar niets verkeerd in dat ik dat zou signaleren wat gebeurd is. Vindt u dat blufferig, dan mag u dat denken.”

- Ik vind dat zeker niet blufferig, maar ik dacht wel dat u daarmee uw ethos wou verhogen.

“Nee, dat is zeker niet waar. Dat was een anekdote. Mensen in die functie hebben dikwijls een afgesloten leven. Maar wij hebben daar eens aan kunnen ontsnappen. Wat men later ook van die man zou gezegd hebben, ik vond dat dat een sympathieke kant van hem was. Dat hij ondanks zijn hoge functie nog zo menselijk, eenvoudig kon zijn.”

Hoofdstuk 26

- Ik analyseerde ook hoofdstuk 26. Kan u daar ook wat meer uitleg over geven?

“ Dat is de eerste keer dat daar zo over gesproken wordt. De Fransen hebben daar een film over gemaakt⁵, waar de Belgen niet zo goed uitkomen. U weet dat men in een regering tot een akkoord moet komen alvorens men tot een operatie kan over gaan. En dat is allemaal goed en wel als dat goed afloopt en als er geen slachtoffers zijn, maar veronderstel nu dat ik de toestemming had gegeven om 500 parachutisten te droppen en dat er daar 50 of 100 van sterven. Leg dat maar eens uit aan de bevolking uit. Dat is een zeer gespannen gebeurtenis die - Godzijdank - niet te slecht is afgelopen. Dat zijn dramatische momenten, dan sta je als eerste minister alleen hoor, en in die regering was dan al wat spanning. We zaten toen in de regering met Volksunie. Een minister van de Volksunie, Hektor de Bruyne, een ernstig man, zei dat er in Vlaams-nationalistische middens een geweldig antimilitaire houding heerste en die herinnerde zich dat er voor de tweede wereldoorlog van de jaren 20 tot in de jaren 35 er in Vlaanderen optochten, manifestaties, protesten en acties waren tegen een militair akkoord dat toen bestond met Frankrijk. En dus zeiden zij dat onze soldaten alleen zouden dienen als kanonnenvlees

---

⁵ “La légion saute sur Kolwezi”, Franse film die verschenen is in 1999 waar het Franse optreden in Kolwezi zwaar overdreven wordt voorgesteld. De Angolese rebellen waren immers al weg voor de Franse in Kolwezi aangekomen waren. In de film schieten ze erop los...

voor de Fransen. En hij was tegen een operatie samen met de Fransen, dat konden zij niet aannemen, niet aanvaarden. Maar langs de andere kant kreeg ik geweldige kritiek, er moest opgetreden worden, de voorstanders van een interventie drongen aan op een beslissing. Natuurlijk stond er weer direct in de kranten: “de premier aarzelt, hij is een aarzelaar”. Hij neemt geen beslissingen. Maar ik probeerde mijn regering te redden en toch onze landgenoten die ginder in nood waren te helpen. Dat is dan tenslotte gelukt. De Bruyne is dan op de derde dag bij mij gekomen en heeft gezegd dat de Volksunie akkoord ging en hij heeft me bedankt om niet overhaast te werk te gaan. Maar aan de andere kant als ik dan naast de koning stond, toen de gerepatrieerden terugkwamen, dan verweten die mensen me dat ik niet vroeger had opgetreden. Natuurlijk is dat normaal want die mensen waren in angst geweest. Ze konden niet buiten komen want ze werden bedreigd door de opstandelingen, dat zijn dramatische momenten, ik heb dat zo goed mogelijk proberen te beschrijven.”

“Er was dan nog een conflict gerezen, de minister van buitenlandse zaken, Henri Simonet had verklaringen afgelegd die de Fransen ons zeer kwalijk namen. Dat maakte het geheel nog moeilijker. Alles bij mekaar zijn we er zonder slachtoffers doorgekomen en dat is het voornaamste.”

- Waarom vermeldt u de corruptie van Mobutu niet in uw boek? Dat is toch een belangrijk gegeven?

“Er wordt veel kwaad over Mobutu verteld, maar sinds hij weg is, is het nog veel slechter geworden. Het was een eigenaardige type. Maar ik denk dat de mensen rondom hem meer corrupt waren. Wij hebben nooit kunnen bewijzen dat hij geld gebruikte van ontwikkelingshulp. De indruk die wij meestal hadden was dat Mobutu dat geld zelf niet gebruikte. Hij ging graag in het land, hij moest gehuldigd worden, hij was een trotse man, en als hij dan in dat dorp was, dan moest hij zaken kunnen uitdelen aan de mensen, een school of een hospitaal. Dan trad hij op als de rijke oom, die zag dat er miserie was, maar dat geld moest van ergens komen, en daar waren er wel onregelmatigheden maar langs ontwikkelingshulp zelf heeft Mobutu nooit geld

gestolen. Dat werd immers gecontroleerd. Alleen via privé-firma's kan hij geld gestolen hebben.”